

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

KRISTINA MARTINKUTĖ LENGVINIENĖ
TARPTAUTINĖ JŪRŲ TEISĖ

TARPTAUTINIAI JŪRŲ TEISĖS ŠALTINIAI JŪRŲ APLINKOS APSAUGOS
SRITYJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doktorantė
Skirmantė Klumbytė

Konsultantas –
daktaras,
profesorius;
Saulius Katuoka

Vilnius, 2006

TURINYS

1. Tarptautinė jūrų aplinkos apsaugos teisė	5
1.1. Tarptautinės jūrų teisės šaltinių samprata	7
1.2. Tarptautinių jūrų teisės šaltinių jūrų aplinkos apsaugos srityje klasifikacija	9
2. Tarptautinių normų, tapusių paprotinėmis, svarba jūrų aplinkos apsaugos srityje	11
3. Tarptautinės teisės principai jūrų aplinkos apsaugos srityje	15
4. Tarptautinės sutartys, reglamentuojančios jūrų aplinkos apsaugos teisės institutus	20
4.1. Tarptautinių sutarčių reglamentuojančių gyvųjų jūrų išteklių naudojimą ir žvejybą įsipareigojimų apimtis	21
4.2. Tarptautinių sutarčių įsipareigojimų apibrėžtumas jūrų aplinkos taršos prevencijos ir kontrolės srityje	33
4.3. Tarptautinių sutarčių numatančių atsakomybę už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymo apimtis	41
Pabaiga.....	47
Išvados	49
Siūlymai ir rekomendacijos	49
Literatūros sąrašas	50
Santrauka	53
Summary	54
Priedai	55

IVADAS

XX a. pabaigoje pasaulis pajuto, jog nuolatinis gamtos resursų naudojimas gali sukelti negrįžtamus procesus ir sunaikinti aplinką, kurioje gyvena ne tik žmogus, bet ir kiti individai. Šiai dienai viena iš jautriausių žmogaus eksploatuojamų aplinkų – tai jūrų aplinka. Nors valstybės ir ėmė suvokti, kad būtina tarptautinėmis teisės normomis reguliuoti santykius, susiklostančius tarp valstybių naudojant jūrų gyvuosius išteklius, vykdant nuolatinį krovinių gabenimą laivais, eksploatuojant tanklaivius bei užsiimant kitokia ūkine veikla susijusia su jūrų aplinka, tačiau galiojantys teisės aktai nėra pakankamai efektyvūs, kad būtų išvengta jūrų aplinkos taršos. Nepaisant to, tarptautinis teisinis reguliavimas jūrų aplinkos apsaugos srityje yra būtinas. Dėl šios priežasties buvo pasirinkta darbo tema - tarptautiniai jūrų teisės šaltiniai jūrų aplinkos apsaugos srityje.

Tarptautinė jūrų aplinkos apsaugos teisė reguliuoja specifinius santykius tarp valstybių, kurie atsiranda naudojant gyvuosius jūrų išteklius, žvejojant, eksploatuojant bei disponuojant kitais valstybių jurisdikcijai priklausančiais jūrų ištekliais, o taip pat imantis veiksmų dėl žalos jūrų aplinkai prevencijos taikymo siekiant išvengti jūrų taršos, taikant atsakomybę už jūrų aplinkai padarytą žalą. Taigi, iš jūrų aplinkos apsaugos teisės reguliuojamų santykių matyti, jog ši teisės šaka apima skirtingus institutus – *gyvųjų išteklių naudojimo ir žvejybos institutas, jūrų aplinkos taršos prevencijos ir kontrolės institutas, valstybių bendradarbiavimo institutas, atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymo institutas, ginčų kylančių iš tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisinių santykių institutas*. Teisės šaltiniai aplinkos apsaugos srityje taip pat gali būti skirstomi pagal tam tikrus institutus: vieni jų koncentruojasi į bendresnę jūrų aplinkos apsaugą, kiti labiau akcentuoja gyvuosius jūrų išteklius, tretieji – jūrų aplinkos taršos prevenciją ir kontrolę. Praktikoje susidūrus su specifiniais klausimais iš bendrų, universalių ir ypatingai regioninių sutarčių yra būtina pasirinkti tas sutartis, kurios apima konkrečią sritį, institutą.

Teisės teorijoje šaltiniai yra skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius. Atsižvelgiant į tai, jog pagalbiniai teisės šaltiniai patys negali formuoti, pakeisti ar panaikinti teisės normos, tai baigiamajame darbe autoriaus dėmesys sutelkiamas į pagrindinius teisės šaltinius – papročius, teisės principus bei tarptautines sutartis.

Analizuojant surinktą medžiagą ir literatūrą pastebėta, jog tarptautiniams santykiams jūrų aplinkos apsaugos klausimais reguliuoti yra priimta daugybė tarptautinių sutarčių, konvencijų bei kitų teisinių susitarimų, tačiau jūrų aplinkos ir vandenynų būklės blogėjimo tendencija nemažėja. Tai lėmė ir pagrindinę baigiamojo darbo problemą – ar pakankama apimtimi tarptautinės teisės sutartys jūrų aplinkos apsaugos srityje reguliuoja tarptautinės jūrų

aplinkos apsaugos teisės institutus. Atsižvelgiant į tai, baigiamajame darbe pagrindinis dėmesys skirtas tarptautinės teisės sutartims jūrų aplinkos apsaugos srityje.

Baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltiniuose įtvirtintų įsipareigojimų apimtį ir apibrėžtumą.

Tikslui pasiekti išskelti uždaviniai:

1. Atskleisti tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių svarbą.
2. Nustatyti, kurio tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės instituto klausimus reguliuoja surinktos tarptautinės sutartys.
3. Išanalizuoti tarptautinių sutarčių jūrų aplinkos apsaugos teisės srityje įsipareigojimų apimtį.
4. Išskirti tarptautines sutartis, kurios pasižymi plačiausia įsipareigojimų apimtimi.

Tyrimo objektas – tarptautiniai jūrų teisės šaltiniai jūrų aplinkos apsaugos srityje.

Tyrimo dalykas – tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės įsipareigojimų apimtys tarptautinėse sutartyse.

Hipotezė – nepakankama tarptautinių sutarčių įsipareigojimų apimtis jūrų aplinkos apsaugos teisėje sumažina jūrų aplinkos apsaugos užtikrinimo galimybes.

Baigiamajame darbe naudoti šie tyrimo metodai:

1. Teorinis mokslinio tyrimo metodas – lyginimas.
2. Empirinis tyrimo metodas – analizė.

Baigiamojo darbo temai atskleisti naudotasi ne tik specialiaja literatūra (Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000. Katuoka S. Tarptautinė jūrų teisė. Vilnius, 1997.), bet ir norminiais teisės aktais bei įvairia informacine medžiaga pateikta Tarptautinės jūrų organizacijos (International Maritime Organization), Saugios laivybos administracijos, Aplinkos apsaugos ministerijos bei kitų organizacijų internetiniuose tinklapiuose.

1. TARPTAUTINĖ JŪRŲ APLINKOS APSAUGOS TEISĖ

Tarptautinė teisė būdama savarankiška teisės šaka reguliuoja tarptautinius santykius, kurie daugiau yra politinio pobūdžio ir pasireiškia valstybėms realizuojant savo suverenias teises. Kaip ir kitos teisės šakos ji turi teisei būdingus bruožus. “Pirma, tai yra valstybių valios išraiška; toliau – tai teisės normų reguliuojančių atitinkamus visuomeninius santykius sistema; ir pagaliau – šių normų laikymasis, kai prireikia, garantuojamas valstybine prievarta.”¹ Tarptautinės teisės kaip ir nacionalinės teisės paskirtis yra reguliacinė – reguliuoti valstybių ir kitų tarptautinės teisės subjektų tarptautinius santykius, atsirandančius jiems įgyvendinant ir derinant politinius interesus bei atliekant su tuo susijusias kitas funkcijas. Tarptautinės teisės ypatumus išskirti galima ją lyginant su nacionaline teise – kita teisės sistema galiojančia tam tikros valstybės teritorijoje. Tarptautinė teisė reguliuoja santykius tarp valstybių, tarptautinių organizacijų ir tik iš dalies tarp piliečių. Tuo tarpu nacionalinė teisė reguliuoja visuomeninius santykius, kurių subjektai yra fiziniai, juridiniai asmenys veikiantys valstybės viduje. Tarptautinės teisės sfera yra platesnė nei vidaus teisės veikimo sfera, kadangi peržengia atskirų valstybių sienas. Tarptautinės teisės šaltiniai palyginti su nacionalinės teisės šaltiniais yra specifiniai - jie neturi griežtai nustatytos hierarchijos. Tarptautinėje teisėje nėra institucijos, kuriai būtų suteikta teisė priimti tarptautinės teisės aktus. Taip pat nėra institucijos, užtikrinančios teisės normų laikymąsi ir galinčios taikyti teisinę prievartą. Sankcijas taiko patys tarptautinės teisės subjektai (laisva valia arba tarptautinės bendruomenės raginimu, skatinimu, spaudimu). Tarptautinėje teisėje nėra vieningos teisminės valdžios. Tarptautinės teisės privalomas pobūdis kildinamas iš valstybių būtinybės taikiai sugyventi, spręsti iškilusias problemas ir klausimus, nesiimant prievartos priemonių. Taigi, kaip matome, tarptautinės teisės atsiradimui didžiausią įtaką padarė ne tik siekis sureguliuoti visuomeninius santykius (kas labiau būdinga nacionalinei teisei), bet noras vystyti tarptautinį valstybių bendradarbiavimą reguliuojant tarptautinės teisės objektus.

Plėtojantis tarptautiniams santykiams tarp valstybių palaipsniui atsiranda vis naujų tarptautinės teisės reguliavimo objektų. Pasaulinis vandenynas buvo eksploatuojamas nuo seno, tačiau, tik suintensyvėjus jo naudojimui XX am., atsirado poreikis šiuos santykius sureguliuoti universaliomis tarptautinėmis sutartimis. Didėjant valstybių interesams ir vis aktyviau pradėdant eksploatuoti atvirosios jūros zonas, atsirado poreikis šiuos santykius sureguliuoti atskiromis tarptautinėmis sutartimis. Didžiulę įtaką tam padarė 1958 m. Ženevos konvencijos ir 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija. Priėmus pastarąsias konvencijas susiformavo atskira tarptautinės teisės šaka – tarptautinė jūrų teisė. Prof. S. Katuokos manymu, iki XIX a.

tarptautinės jūrų teisės pagrindą sudarė paprotinės, o ne sutartinės tarptautinės teisės normos. "Todėl vargu ar galima būtų teigti, kad iki JTO jūrų teisės konvencijų priėmimo tarptautinė jūrų teisė kaip teisės šaka neegzistavo."² Nesutikti su šiuo teiginiu būtų nelogiška, nes teisės teorijoje teigiama, jog: „Savarankiškos teisės šakos atsiradimo sąlygos yra: 1) visuomeninių santykių savitumo laipsnis; 2) jų socialinė svarba; 3) nebuvimas galimybės tuos santykius sureguliuoti jau turimų teisės šakų normomis; 4) būtinybė taikyti šiai santykių grupei specialų teisinio reguliavimo metodą.“³

Tai, jog ilgą laiką valstybių santykius jūrų aplinkoje reguliavo paprotinės normos liudija jų savitumo laipsnį, socialinę svarbą bei nebuvimą galimybės šiuos santykius reguliuoti tuo metu egzistavusiomis teisės šakomis. Kadangi tarptautinės jūrų teisės reguliavimo metodas yra toks pat kaip ir tarptautinės teisės, tai pagrindinis požymis išskiriantis ją kaip savarankišką teisės šaką yra reguliavimo dalykas. Tarptautinės jūrų teisės reguliavimo dalykas kaip nurodo prof. S. Katuoka „reglamentuoja dvejopo pobūdžio tarptautinius santykius: santykius, kurie atsiranda iš atskirų jūros erdvių statuso bei režimo; santykius, kurie atsiranda naudojant pasaulinį vandenyną.“⁴ Būtent tai, jog šių santykių pagrindinis reguliavimo dalykas yra jūrų erdvės bei pasaulinis vandenynas, sudarė galimybę visuotinai pripažinti, jog tarptautinė jūrų teisė yra savarankiška teisės šaka.

Pasaulinio vandenyno naudojimas ekonominiais tikslais tarptautinės jūrų teisės normas suklasifikavo į atskiras grupes: 1) normos reglamentuojančios santykius laivybos srityje; 2) normos reglamentuojančios santykius jūrų aplinkos apsaugos srityje; 3) normos reglamentuojančios santykius susijusius su žmogaus, laivų ir krovinių gelbėjimu jūrose; 4) normos reglamentuojančios santykius žvejybos ir gyvųjų išteklių apsaugos srityje; 5) normos reglamentuojančios santykius susijusius su jūrų uostų ir juose esančių užsienio valstybių laivų režimu.

Ne visi santykiai tarptautinėje jūrų teisėje buvo reglamentuoti pakankamai. Šis stygius labiausiai pasijuto jūrų aplinkos apsaugos srityje. Valstybėms suvokus, kad intensyviai eksploatuojant pasaulinį vandenyną yra daromas neigiamas poveikis jūrų aplinkai buvo susirūpinta jos išsaugojimu. Tuo tikslu valstybių santykius jūrų aplinkos apsaugos srityje buvo pradėta reguliuoti teisinėmis normomis. Taip susiformavo pagrindas plėtoti naujai teisės šakai – tarptautinei jūrų aplinkos apsaugos teisei. Nuo tarptautinės jūrų teisės ji skiriasi savo specifiniu reguliavimo dalyku – tai jūrų aplinka. Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės normos reglamentuoja tarptautinius santykius, kurie atsiranda naudojant gyvuosius jūrų išteklius,

¹ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. Vilnius, 1985. P. 11

² Katuoka S. Tarptautinė jūrų teisė. Vilnius, 1997. P. 15

³ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius, 2000. P. 263

⁴ Katuoka S. Tarptautinė jūrų teisė. Vilnius, 1997. P. 15

žvejojant, eksploatuojant bei disponuojant kitais valstybių jurisdikcijai priklausančiais jūrų ištekliais, o taip pat imantis veiksmų siekiant sumažinti jūros taršą ir taikant atsakomybę už jūrų aplinkai padarytą žalą.

Tarptautinę jūrų aplinkos apsaugos teisę pripažinti atskira teisės šaka leidžia šie požymiai: 1) specifinis reguliuojamų tarptautinių santykių ratas; 2) specifinės normos reguliuojančios šiuos santykius; 3) pakankama reguliuojamų santykių reikšmė; 4) pakankama norminės medžiagos apimtis; 5) visuomenės poreikis išskirti naują teisės šaką; 6) specialūs tai teisės šakai būdingi principai, kuriais remiantis nustatoma teisės šakos sistema.

Visi šie išvardinti požymiai yra svarbūs, tačiau vargu ar susiformuos atskira teisės šaka, jei nebus teisės šaltinių.

1.1. Tarptautinės jūrų teisės šaltinių samprata

Teisės teorijoje teisės šaltinio sąvoka yra daugiareikšmė. Dažnai teisės šaltinis, būdamas abstrakčia sąvoka, tapatinamas tiek su teisės šaltinio, tiek su teisės formos sąvokomis. Prof. habil. dr. Alfonso Vaišvilos nuomone siekiant atskirti šias sąvokas reikėtų vartoti du „teisę“ konkretinančius terminus – teisės normų šaltinis ir teisės minties šaltinis. „Teisinės minties šaltiniai – tai kodeksų, konkrečių įstatymų, papročių tekstai, teisės doktrinos, literatūros kūriniai, iš kurių gauname informacijos (žinių) apie juose suformuluotas, komentuotas tam tikros epochos ar šalies teisės normas ir jomis įkūnytas teisinio reguliavimo idėjas. Tuo tarpu teisės normų šaltinis – tai žmonių interesai ir tuos interesus teisės normomis paverčiančios teisėkūros procedūros.“⁵

Michael Akehurst ir Peter Malanczuk savo knygoje „Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas“ tarptautinės teisės šaltinius skirsto dviem apsektais – materialiuoju ir formaliuoju. Prof. S. Katuoka pažymi, jog yra dar ir trečiasis aspektas – tai pažintinis. Jeigu vadovautumėmės prof. habil. dr. A. Vaišvilos rekomendacijomis, tai teisės normų šaltinis turėtų būti suvokiamas materialiaja ir formaliaja prasme, o teisinės minties šaltinį būtų galima laikyti pažintiniu teisės šaltiniu. Tai gi, materialine prasme tarptautinės teisės šaltinis būtų suprantamas kaip istoriškai besikeičiantys valstybių interesai, politinės nuostatos, kurios kuriant teisę transformuojasi į visuotinai privalomo elgesio taisyklę (teisės normą). Formaliaja prasme tarptautinės teisės šaltinis suprantamas kaip teisėkūros subjekto kompetencija ir teisėkūros procedūros, kuriomis valstybių interesai yra paverčiami konkrečiomis elgesio taisyklėmis (tarptautinės sutartys). Pažintine prasme tarptautinės teisės šaltiniai suprantami kaip tarptautinės teisės normų dokumentų

⁵ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius, 2000. P. 237

rinkiniai, iš kurių gauname informacijos apie juose suformuluotas, komentuotas tam tikro laikotarpio teisės normas.

Analizuojant tarptautinės teisės literatūrą pastebime tai, jog visi autoriai vieningai konstatuoja, kad tarptautinės teisės šaltinių sąrašas numatytas Tarptautinio teisingumo teismo statuto 38 straipsnyje numatančiame, kad „Teismas, kurio paskirtis yra pagal tarptautinę teisę spręsti ginčus, kurie jam yra perduoti, taiko:

a) tarptautines konvencijas – tiek bendrąsias, tiek specialiąsias, nustatančias normas, kurias aiškiai pripažįsta valstybės ginčo dalyvės;

b) tarptautinį paprotį, kaip bendros praktikos, pripažįstamos teise, įrodymą;

c) bendrus teisės principus, pripažįstamus civilizuotos tautos;

d) teismų sprendimus ir įvairių tautų labiausiai kvalifikuotų viešosios teisės specialistų doktriną kaip pagalbines priemones teisės normoms nustatyti.“⁶

Tarptautinės teisės šaltiniai dar yra skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius. „Pagrindiniai tarptautinės teisės šaltiniai yra tarptautinės sutartys, tarptautiniai papročiai, valstybėms narėms privalomos tarptautinių organizacijų rezoliucijos.“⁷ Pačiais svarbiausiais tarptautinės jūrų teisės pagrindiniais šaltiniais laikomos JTO 1982 m. Jūrų teisė konvencija bei 1958 m. priimtos keturios Ženevos konvencijos: 1) Konvencija dėl atvirosios jūros; 2) Konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos; 3) Konvencija dėl kontinentinio šelfo; 4) Konvencija dėl žvejybos ir gyvųjų išteklių apsaugos. Taip pat svarbus tarptautinės jūrų teisės šaltinis yra ir tarptautinis paprotys. Būtent jie, tarptautiniai papročiai, jūrų teisėje buvo taikomi pakankamai ilgą laiką tarpą. Kai kuriomis 1982 m. Jūrų teisės konvencijos nuostatomis kodifikuota ir paprotinė tarptautinė jūrų teisė. Ypatingai tai taikytina elgesio taisyklėms, kurios yra įtvirtintos tiek 1982 m. konvencijoje, tiek 1958 m. konvencijose.

Tarptautinėje teisėje “pagalbiniais teisės šaltiniais vadinamos formos ir procesai, kurie patys negali formuoti, pakeisti ar panaikinti tarptautinės teisės normos, bet sudaro tam tikras to valstybių susitarimo formavimo stadijas arba gali tarnauti kaip pagalbines priemones teisės normoms nustatyti.“⁸ Tarptautinėje jūrų teisėje prie pagalbinių teisės šaltinių galime priskirti Jungtinių Tautų generalinės asamblėjos rezoliucijas, specialiųjų tarptautinių organizacijų rekomendacijas, Tarptautinio Teismo ir tarptautinių arbitražų sprendimus, tarptautinės jūrų teisės doktriną.

Teisės šaltinio sąvoka identiška interpretuojama ir tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisėje.

⁶ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000. P. 64.

⁷ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. Vilnius, 1985. P. 50.

1.2. Tarptautinių jūrų teisės šaltinių jūrų aplinkos apsaugos srityje klasifikacija

Kaip ir kitų tarptautinių teisės šakų, taip ir tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltiniams yra taikoma ta pati skirstymo teorija, kurią aptarėme ankstesniame poskyryje. Todėl šiame poskyryje apžvelgsiu bendruosius ir specialiuosius, kurie dar skirstomi į universalius bei regioninius, tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinius.

Prie bendrųjų tarptautinę jūrų aplinkos apsaugos teisę reglamentuojančių tarptautinės jūrų teisės šaltinių yra priskiriama JTO pastangomis 1982 m. priimta Jūrų teisės konvencija. Kaip numato 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 2 straipsnio 1 dalies a punktas „sutartis“ – tai raštu tarp valstybių sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas. Taigi 1982 m. Jūrų teisės konvencija yra tarptautinė sutartis, kuri Lietuvai ją ratifikavus 2003-09-09, įsigaliojo 2003-12-12. Konvencija susideda iš 17 dalių ir 9 priedų. Kaip bendrasis jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinis, šioje konvencijoje išskiriama XII jos dalis – „Jūrų aplinkos apsauga ir išsaugojimas“.

Prie bendro pobūdžio šaltinių taip pat priskiriama Jungtinių Tautų organizacijos 1992 m. priimta Biologinės įvairovės konvencija. Ši konvencija susideda iš 42 straipsnių ir dviejų priedėlių. Konvencijos 2 straipsnyje išaiškinta „biologinės įvairovės“ sąvoka. Biologinė įvairovė reiškia visų gyvų organizmų, įskaitant antžemines, jūros ir kitų vandenių ekosistemas ir ekologinius kompleksus, kurių dalis jie yra. Atsižvelgiant į tai, kad Biologinės įvairovės konvencijos tikslas – saugoti biologinę įvairovę kaip visumą, o ne konkrečias jos ekosistemas, pastaroji konvencija priskirtina prie bendro pobūdžio tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių.

Specialieji tarptautinės teisės šaltiniai reguliuojantys jūrų aplinkos apsaugos santykius yra dvišalės bei daugiašalės sutartys. Teorijoje šias sutartis dar galima išskaidyti į universalias ir regionines. Universalios daugiašalės sutartys pasižymi tuo, jog jos nėra apribotos konkrečia teritorija, todėl jų veikimas apima bet kurią pasaulinio vandenyno jūrų erdvę, kurioje susiklosto atitinkamos konvencijos reguliuojami santykiai. Pirmoji universalios pobūdžio daugiašalė sutartis buvo priimta 1954 m. Londone. Tai Konvencija dėl jūrų užterštumo nafta uždraudimo, kuri papildyta 1962 m., 1969 m., 1971 m. ir 1973 m. Konvencija įtvirtino normas, kuriomis siekta užtikrinti pasaulinio vandenyno taršos mažinimą. Prie universalių teisės šaltinių jūrų aplinkos apsaugos klausimais taip pat priskiriamos ir kitos konvencijos: 1969 m. Tarptautinė konvencija

⁸ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. Vilnius, 1985. P. 55.

dėl civilinės atsakomybės už taršos nafta padarytą žalą; 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos ir t.t.

Kitas svarbus tarptautinės aplinkos apsaugos teisės šaltinis - tai regioninės sutartys. Dauguma valstybių pripažino regioninio kovos prieš jūrų teršimą principą. Tai liudija ir šios pasirašytos sutartys: 1974 m./1992 m. Helsinkio Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos, 1987 m. Lašių išsaugojimo Šiaurės Atlante konvencija, 1986 m. konvencija dėl Atlanto tunų apsaugos bei kitos sutartys numatančios Juodosios, Viduržemio jūrų apsaugą nuo teršimo.

2. TARPTAUTINIŲ NORMŲ, TAPUSIŲ PAPROTINĖMIS, SVARBA JŪRŲ APLINKOS APSAUGOS SRITYJE

Kaip matome, tarptautinė jūrų aplinkos apsaugos teisė yra sukaupusi nemažai šaltinių, kurie užfiksuoti rašytine forma. Tačiau reikia pripažinti, jog svarbų vaidmenį tarptautiniuose santykiuose net ir šiais laikais atlieka papročiai.

Tarptautinės sutartys pabrėžia valstybių savanorišką susitarimą dėl vienos ar kitos elgesio taisyklės pripažinimo tarptautinės teisės norma. Šios sutartys tampa privalomos jos dalyvėms, tačiau valstybėms neprisijungusioms prie sutarties, jos normos lyg ir tampa neprivalomomis. Tokiu atveju užtikrinti pakankamą jūrų aplinkos apsaugą tampa neįmanoma. Kad valstybės nesančios tarptautinių sutarčių šalimis nebūtų atleistos nuo atsakomybės paprotys buvo pripažintas tarptautinės teisės šaltiniu ir leista juo remtis sprendžiant ginčus. Jo svarba ir reikšmė užfiksuota Tarptautinio teisingumo teismo statuto 38 straipsnyje akcentuojant, kad jis būtų įrodymas visuotinės praktikos, pripažintos teisės norma. „Paverčiant tarptautinį paprotį tarptautinės teisės norma, lemiamas vaidmuo priklauso valstybėms, nes tik jos gali pripažinti tą normą teisiškai privaloma.“⁹ Tarptautinį paprotį sudaro du elementai: 1) bendroji valstybių praktika (objektyvus) ir 2) *opinio iuris*, t. y. kuri pripažįstama teise (subjektyvus). Siekiant nustatyti, kokie papročiai pasireiškia tarptautinėje jūrų aplinkos apsaugos teisėje būtina susipažinti su valstybių praktika. Išsamiausia informaciją apie valstybių praktiką galime gauti nagrinėjant tarptautines sutartis, publikuojamą medžiagą, laikraščių pranešimus apie valstybių veiksmus, vyriausybių atstovų pranešimus parlamente, spaudą, taip pat valstybių įstatymus bei jų teismų sprendimus.

Labiausiai paprotinės teisės normos atsispindi šalies viduje galiojančių teisės aktų normose. Nemažai paprotinių normų įtvirtinta LR Saugios laivybos įstatyme (Žin., 2000, Nr. 75-2264; nauja redakcija Žin., 2005, Nr. 31-974). Jame, nustatyti saugios laivybos reikalavimai laivams, plaukiojantiems su Lietuvos valstybės vėliava, bei užsienio laivams, įplaukiantiems į Lietuvos Respublikos jūrų uostus. Tokia laivų kontrolės ir priklausomumo tam tikrai valstybei praktika yra suformuota ne vien šio įstatymo, bet ir Tarptautinės jūrų teisės konvencijos, todėl ši norma laikoma paprotine, nes ją pripažįsta net ir tos valstybės, kurios nėra ratifikavusios Jūrų teisės konvencijos. Laivų registravimas suteikia galimybę vykdyti saugios laivybos valstybinę priežiūrą ir administravimą, žmonių ir laivų gelbėjimą, laivų avarijų tyrimą, paskendusio turto iškėlimą bei atsakomybę už saugios laivybos reikalavimų nevykdymą. Apie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pastangas gerinti saugią laivybą liudija ir diplomų išdavimo kontrolės,

⁹ Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. Vilnius, 1985. P. 52.

laivų kontrolės, mokymo bei uosto rinkliavų dvigubo korpuso tanklaiviams sumažinimo tikslais priimti atskiri Aplinkos apsaugos ministro įsakymai.

Paprotinių normų pasireiškimą galime pastebėti ir Lietuvos Respublikos Administracinių teisių pažeidimo kodekse (ATPK). Šio kodekso 56 straipsnis numato atsakomybę už jūros aplinkos apsaugos reikalavimų pažeidimą. „Nepranešimas pagal nustatytą tvarką aplinkos apsaugos tarnyboms apie galimą, įvykusį ar pastebėtą jūros ar Kuršių marių aplinkos teršimą bei neteisėtą šalinimą, taip pat nepateikimas informacijos apie uostuose pakraunamų ir iškraunamų kenksmingų medžiagų sudėtį bei jas vežančius laivus arba atsisakymas pateikti informaciją bei netikrų žinių perdavimas - užtraukia baudą pareigūnams nuo dviejų tūkstančių iki keturių tūkstančių litų.“¹⁰ Jungtinių tautų jūrų teisės konvencija 207-212 straipsniuose taip pat numato, kad valstybės priima įstatymus ir kitus teisės aktus, skirtus išvengti, sumažinti ir kontroliuoti jūros aplinkos teršimą tiek sausumos šaltinių, tiek dėl nacionalinei jurisdikcijai priklausančios veiklos jūros dugne, tiek dėl veiklos Rajone, tiek dėl teršimo laidojant, tiek dėl teršimo iš laivų, iš atmosferos ar kitų šaltinių. Be to, Konvencijos 230 straipsnis numato, kad už nacionalinių įstatymų ir kitų teisės aktų arba tarptautinių normų ir standartų, skirtų išvengti, sumažinti ir kontroliuoti jūros aplinkos teršimą, gali būti skiriamos piniginės baudos. Prie šios Konvencijos yra prisijungusios apie 149 valstybės, todėl panašios normos kaip LR ATPK 56 straipsnyje turi būti numatytos ir šių valstybių nacionaliniuose teisės aktuose. Aiškias paprotines normas suformavo ir Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos (MARPOL 73/78). Paklusimą šioms normoms reglamentuoja kitas LR ATPK 56 straipsnio punktas: „Atviros jūros (jūros rajonų, kurie nepriklauso valstybių vidaus ir teritoriniams vandenims) teršimas iš laivų pažeidžiant Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių reikalavimus, nustatytus MARPOL 73/78 ir Helsinkio konvencijų, - užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio iki penkiasdešimtys tūkstančių litų.“¹¹

Daugelis tarptautinės jūrų teisės mokslininkų teigia, jog pirmą kartą paprotines jūrų teisės normas buvo pasistengta kodifikuoti 1958 m. priimant keturias Ženevos konvencijas: Konvencija dėl atvirosios jūros, Konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos, Konvencija dėl kontinentinio šelfo, Konvencija dėl žvejybos ir gyvųjų išteklių apsaugos. Tačiau paprotinės jūrų aplinkos apsaugos normos šiose konvencijose buvo paliestos nežymiai. Jose galime pastebėti, jog įtvirtintas paprotys, dėl valstybių bendradarbiavimo siekiant išsaugoti ir valdyti gyvuosius išteklius atviros jūros rajonuose. Taip pat pasisakyta ir dėl valstybių bendradarbiavimo siekiant užtikrinti jūrų aplinkos apsaugą nuo užteršimo nafta ir kitomis radioaktyviomis medžiagomis. Prie 1982 m. JTO Jūrų teisės konvencijos prisijungusi yra ir

¹⁰ LR Administracinių teisių pažeidimo kodekso 56 str. Žin., 1985, Nr. 1-1.

¹¹ LR Administracinių teisių pažeidimo kodekso 56 str. Žin., 1985, Nr. 1-1.

Lietuva. Tai rodo, kad jai kaip ir visoms Konvencijos Šalims, svarbu saugoti jūrų aplinką. Svarbesnį vaidmenį jūrų aplinkos apsaugos srityje atliko 1954 m. Londone priimta Konvencija dėl jūrų užteršimo nafta uždraudimo, kuri papildyta 1962 m., 1969 m. ir 1971 m.. Konvencijos normos uždraudė pilti į jūrą „naftą“ išaiškindama, jog ši sąvoka apima žaliavinę naftą, mazutą, dyzelinį kūrą, alyvą, tepalus. Tokius draudimus teršti jūrą naftos produktais galime konstatuoti kaip susiformavusį tarptautinį paprotį, nes šis draudimas pasireiškia ne vienoje tarptautinėje daugiašalėje sutartyje. Kova su jūros teršimu nafta bei kitais kenksmingais produktais yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos įstatymuose: LR jūros aplinkos apsaugos įstatymas, LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, LR saugios laivybos įstatymas, LR prekybinės laivybos įstatymas. Užkirsti kelią, sumažinti ir kontroliuoti jūros aplinkos teršimą, ypač didelį dėmesį skiriant apsaugai nuo naftos, naftos atliekų ir kitų kenksmingų medžiagų išmetimo yra numatyta ir šiose konvencijose: 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija; Konvencija dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos; Protokolas dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių; 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos; 1974 m. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos, 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino aplinkos apsaugos; Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės; 1990 m. Tarptautinė konvencija dėl parengties, veiksmų ir bendradarbiavimo įvykus taršos nafta incidentams; 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste bei kitos.

Lietuvos Respublikos valstybės formuojama jūrų aplinkos apsaugos praktika atsispindi ir sukurtų institucijų veikloje. Viena iš svarbiausių institucijų kovojančių su tarša jūroje yra Lietuvos Saugios laivybos administracija. Jos internetiniame tinklapyje patalpinta informacija parodo, kokias pajėgas Lietuva yra parengusi kovai su atsitiktinės ar tyčinės jūrų taršos likvidavimu (PRIEDAS 1). Tokios schemas bei įvairūs strateginiai įgyvendinimo planai atskleidžia valstybės siekį kontroliuoti bet kokią jūros aplinkos užterštumo grėsmę. Tai gi, paprotinė norma nuolatos kontroliuoti bei stengtis užkirsti kelią jūros aplinkos teršimui pasireiškia ne tik tarptautinėse sutartyse, nacionaliniuose teisės aktuose, bet ir tiesiogiai įgyvendinamos valstybių viduje sukurtų institucijų dėka.

Valstybinės praktikos formavimas atsispindi ne tik teisės aktuose, ar teismų sprendimuose, bet ir laikraščių pranešimuose bei įvairiose konferencijos ar kitoje publikuojamoje medžiagoje. Galime pastebėti, jog net ir siekdamas tam tikrų aplinkos apsaugos tikslų, valstybės dažnai nėra pajėgios sukontroliuoti įvykių, kurie vyksta šalyje. Pavyzdžiui paanalizuokime Lietuvos Respublikos poziciją Būtingės naftos terminalo atžvilgiu. 1998 metais LR prezidentas V. Adamkus pareiškė: „<...> esąs įsitikinęs, jog statybos darbai šiuo metu yra vykdomi gerai. Jis taip pat pažymėjo, jog statomas naftos terminalas turės didelę politinę ir ekonominę reikšmę

Lietuvos valstybei. Atsakydamas į žurnalistų klausimus dėl Latvijos žaliųjų nuogastavimų statomo terminalo saugumu, Lietuvos vadovas sakė suprantas jų susirūpinimą, tačiau akcentavo, kad nėra pagrindo teigti, jog Būtingės naftos terminalo statyba gali padaryti žalą aplinkai, o ypač Baltijos jūrai.¹² Tačiau naftos išsiliejimo atvejų čia nutinka kiekvienais metais. Nors teisės aktai numato draudimą teršti jūrą nafta, deja ne visada už atitinkamus išsiliejimus yra patraukiama atsakomybė. Tokia pozicija parodo, jog valstybė, tikėdamasi ekonominės naudos į tam tikrus principus ir nuostatas gali neatsižvelgti. „Prieš 40 metų sovietiniai specialistai nustatė, kad didelį naftos terminalą tikslingiausia statyti Ventspilyje, o ne Klaipėdoje ar Būtingėje. Ir motyvai buvo ne politiniai, o ekologiniai. Lietuvos pajūryje neįmanoma pastatyti didelių uostų be esminės žalos gamtai.“¹³ Ši problema atskleidžia, kad net ir paprotinės normos ne visada yra pajėgios užtikrinti jų įgyvendinimą valstybės viduje. Dėl šios priežasties tokios normos tampa efektyvesnės, kai jos pradedamos įgyvendinti tarptautiniu lygmeniu. Valstybė tarptautinės bendruomenės raginimu, skatinimu, spaudimu rimčiau pažiūri į problemą esančią jos šalies viduje ir nenorėdama užsitraukti visuotinio pasmerkimo, stengiasi ją likviduoti.

¹² <http://adamkus.president.lt/one.phtml?id=157>

¹³ <http://www.zalieji.lt/zl/142/terminalas>

3. TARPTAUTINĖS TEISĖS PRINCIPAI JŪRŲ APLINKOS APSAUGOS SRITYJE

Tarptautinio teismo statuto 38 straipsnio c punktas pažymi, jog tarptautinės teisės šaltiniu laikomi ir bendrieji teisės principai. Bendrieji teisės principai apibrėžiami kaip principai, kurie yra pripažinti visų tautų arba, kitaip tariant, visos tarptautinės bendrijos. Prof. S. Katuoka pritardamas prof. V. Goralčiko pasiūlytai “bendrųjų teisės principų” interpretacijai juos suvokia kaip bendras nuostatas integruojančias ir būdingas tiek nacionalinei, tiek tarptautinei teisei. Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės principai taip pat pasireiškia tiek tarptautinėse sutartyse, tiek nacionaliniuose teisės aktuose. Principai parodo, kaip pati teisės šaka yra linkusi kovoti su pažeidimais. Tarptautinėje jūrų aplinkos apsaugos teisėje išskiriami šie pagrindiniai teisės principai: *neteršimo principas, prevencijos principas, teršėjas moka principas, tarptautinės atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymo principas*. Tai, jog šie principai egzistuoja ir yra neatskiriama teisės šaltinio dalis parodo ne tik bendra valstybių formuojama praktika, bet jų pasireiškimas tarptautinėse sutartyse. Nacionaliniuose teisės aktuose taip pat galime pastebėti integruotas šias nuostatas. Lietuvos Respublikoje su jūrų aplinkos išsaugojimu yra susiję šie įstatymai: LR jūros aplinkos apsaugos įstatymas, LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, LR saugios laivybos įstatymas, LR prekybinės laivybos įstatymas. Pažvelkime kokius principus įtvirtina šie įstatymai.

Lietuvos Respublikos jūrų aplinkos apsaugos įstatymo paskirtis - nustatyti fizinių ir juridinių asmenų teises ir pareigas, kai jie verčiasi veikla, darančia tiesioginį ir netiesioginį poveikį jūros aplinkai ir jos gamtos ištekliams.¹⁴ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (Žin., 1999, Nr. 47-1469) 1 straipsnyje 2 dalyje numato, jog šio įstatymo paskirtis – ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupti lėšas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti. Lietuvos Respublikos saugios laivybos įstatymas nustato „saugios laivybos reikalavimus laivams, plaukiojantiems su Lietuvos valstybės vėliava, bei užsienio laivams, įplaukiantiems į Lietuvos Respublikos jūrų uostus, taip pat reglamentuoja saugios laivybos valstybinę priežiūrą ir administravimą, žmonių ir laivų gelbėjimą, laivų avarijų tyrimą, paskendusio turto iškėlimą bei atsakomybę už saugios laivybos reikalavimų nevykdymą“.¹⁵ Kaip matome, visi šie įstatymai savo paskirtimi daugiau ar mažiau formuoja prevencinę praktiką, kad būtų saugoma jūrų aplinka nuo užterštumo.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Jūros aplinkos apsaugos įstatymas. Žin., 1997, NR. 108-2731, 1str.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Saugios laivybos įstatymas. Žin., 2000, Nr. 75-2264; nauja redakcija Žin., 2005, Nr. 31-974, 1str.1d.

Prevencijos principo pasireiškimą galime pastebėti LR saugios laivybos įstatymo 6 str. 7 p., kuriame nurodoma, jog Saugios laivybos administracija kontroliuoja, kaip uostų administracijos ir uostų naudotojai, įmonės, vykdančios veiklą Lietuvos Respublikos teritorinėje jūroje ir išskirtinėje ekonominėje zonoje, yra pasirengusios likviduoti naftos bei kitų pavojingų ir kenksmingų medžiagų išsiliejimą, tvarkyti laivų generuojamus teršalus. Įstatymas taip pat numato ir valstybinę laivų kontrolę uoste, kurių vienas iš tikslų yra nustatyti ar į Lietuvos Respublikos jūrų uostus įplaukiantys laivai atitinka tarptautinius saugios laivybos reikalavimus. Kontrolę, ar Lietuvos Respublikos jūrų laivų registre įregistruotuose laivuose laikomasi tarptautinių saugios laivybos reikalavimų, atlieka Lietuvos Respublikos jūrų laivų registre įregistruotų laivų vėliavos valstybinė kontrolė. Šio įstatymo 24 str. 4 d. yra numatyta, jog: „Nustačiusi, kad laivui buvo uždrausta išplaukti dėl tarptautinių saugios laivybos reikalavimų pažeidimų, galėjusių kelti grėsmę žmonių gyvybei jūroje ir jūros aplinkos apsaugai nuo taršos, Administracija privalo laivą išsamiai patikrinti.“ Tokie reikalavimai nurodo, jog prevencijai kovojant su jūrų užterštumu yra skiriamas didelis dėmesys.

LR Jūrų aplinkos apsaugos įstatymo 4 straipsnyje taip pat yra reglamentuojama prevencinė veikla. Čia numatoma, jog fiziniai ir juridiniai asmenys turi imtis apsaugos priemonių, jei yra prielaidų manyti, kad medžiagos ar energija, tiesiogiai ar netiesiogiai patekusios į jūrą, gali sukelti pavojų žmonių sveikatai, pakenkti gyviesiems ištekliams, jūros ekosistemoms, poilsiavimui ar kliudyti kitai teisėtai veiklai jūroje, netgi tada, kai neišrodytas tokio patekimo ir jo poveikio priežastinis ryšys. Prevencija kovojant su jūrų aplinkos užterštumu, žinoma, yra geriau nei pasekmių šalinimas, tačiau šiais laikais visiškai atsiriboti nuo aplinkos teršimo praktiškai yra neįmanoma. Pagrindinė ekonomikos varomoji jėga yra nafta, jos produktų dėka veikia įvairiausios technologijos, gamyklos, fabrikai, o taip pat ir laivų varikliai. Visa tai didina išmetamų teršalų į aplinką mastus. Suprantama, kad savarankiškai be valstybės institucijų kišimosi, pats fizinis ar juridinis asmuo nustatyti leistinos teršimo normos yra nepajėgus. Todėl šiam tikslui LR Saugios laivybos įstatymas 5 str. numatė, jog Vyriausybė, arba jos įgaliota institucija, savivaldybės, jūros apsaugai nuo taršos iš sausumos ir jūros rajone esančių šaltinių, turi parengti programas bei numatyti priemones, jeigu reikia, nurodyti jų įvykdymo terminus bei užtikrinti visų Lietuvos Respublikos tarptautiniuose susitarimuose nustatytų Jūros aplinkos apaugos priemonių įgyvendinimą.

Teigiama įtaką kovai su didėjančiu užterštumu daro ir Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. Čia įtvirtintas principas - teršėjas moka. Šio principo esmė ta, jog teršėjas turi padengti išlaidas (kaštus), dėl atitinkamų priemonių taikymo, kurias patyrė valstybės institucijos siekdamos užkirsti kelią dar didesnei žalai atsirasti. Aplinkos valymo kaštai negali būti subsidijuojami atitinkamų valstybės institucijų, juos turi padengti ir tie fiziniai bei juridiniai

asmenys, kurių veikla teršia aplinką. Lietuvoje LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymu yra nustatyti mokesčio už aplinkos teršimą tarifai. Mobiliosioms transporto priemonėms (t. y. motorinės transporto priemonės ir kiti judantys mechanizmai, naudojančios degalus) prie kurių priskiriami ir laivai tarifai skaičiuojami vienai tonai sunaudotų degalų. Teršalų išmetimo į aplinką apskaitą pagal minėtą įstatymą privalo tvarkyti patys fiziniai ar juridiniai asmenys. Teršalų išmetimo į aplinką apskaitą bei mokesčio už aplinkos teršimą apskaičiavimą tikrina ir kontroliuoja Aplinkos ministerija. Laivams nuo 2005 m. iki 2009 m. yra taikomi šie mokesčio už aplinkos teršimą tarifai: benziniui - 32 Lt/t, dyzelinui – 34 Lt/t, mazutui, kurio sieringumas $\leq 0,5\%$ -8 Lt/t, mazutui, kurio sieringumas nuo 0,5% iki 1,5% -14 Lt/t, mazutui, kurio sieringumas nuo 1,5% iki 2,5% - 20 Lt/t. Surinkti aplinkos taršos mokesčiai Lietuvoje paskirstomi į dvi dalis – 30% į valstybės biudžetą, ir 70% į savivaldybės, kurios teritorijoje yra taršos objektas, biudžetą. Šios surinktos lėšos naudojamos atitinkamai - pagal tikslinę paskirtį Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programoje numatytiems aplinkos apsaugos investiciniams projektams finansuoti, bei pagal tikslinę paskirtį Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiojoje programoje numatytoms priemonėms finansuoti. Žinoma, tai yra tik Lietuvos mastu taikomos priemonės siekiančios skatinti fizinius bei juridinius asmenis savo versle diegti kuo naujesnes ir mažiau aplinką teršiančias technologijas. Tačiau panašių būdų turi imtis ir kitos šalys siekiančios tinkamai vykdyti tarptautinėse sutartyse įtvirtintas nuostatas.

Jūrų aplinkos teršimas yra susijęs ne tik su savaiminiais, tyčiais, bet ir su incidentiniais veiksmais. Todėl kaip bebūtų taip, neišvengiamai turi būti taikomas atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą principas. Atsakingam subjektui už padarytą žalą turi būti taikoma tarptautinė atsakomybė. Tai yra numatyta ir 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 235 str. 1 d. „Valstybės atsako už tarptautinių įsipareigojimų dėl jūros aplinkos apsaugos ir išsaugojimo vykdymą. Jos atsako pagal tarptautinę teisę.“ Galime teigti, kad ši norma yra tapusi paprotinė, nes ji pasireiškia ir nacionalinėje teisėje. LR jūros aplinkos apsaugos įstatymas 66 str. numato, jog Aplinkos apsaugos ministerijos įgalioti pareigūnai turi teisę sulaikyti pažeidėjus ir jų laivus pristatyti į uostą, jei pažeidėjas, kuriam bauda paskirta vietoje, atsisako pateikti baudos sumokėjimo ir teršimu padarytos žalos atlyginimo garantiją, o taip pat ir tuos pažeidėjus, kuriems pagal pažeidimo pobūdį ieškinyje arba administracinė bauda negali būti skiriama vietoje. Atsakomybės taikymas numatytas ir LR Saugios laivybos įstatymo 51 straipsnyje, kuriame teigiama, jog už saugios laivybos reikalavimų nevykdymą kaltiems asmenims taikoma Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta atsakomybė. To paties straipsnio 2 dalyje išskiriama atsakomybės taikymo ypatumas tiems laivams, kurie nuolat pažeidžia saugios laivybos reikalavimus. Tokiems Lietuvos Respublikos jūrų laivų registre įregistruotiems laivams uždraudžiama išplaukti iš Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybių uostų. O taip pat Saugios

laivybos administracija Susisiekimo ministro nustatyta tvarka turi teisę iki 3 mėnesių sustabdyti saugaus valdymo liudijimą, kuris buvo išduotas pagal LR Saugios laivybos įstatymo 27 straipsnio 3 dalį. LR Prekybinės laivybos įstatymo 57 straipsnio 7 dalyje irgi yra numatyta, jog „Nuostoliai, atsiradę dėl aplinkos užteršimo susidūrus laivams, atlyginami Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.“ Atsakomybės taikymo svarbą išreiškia LR Jūrų aplinkos apsaugos įstatymo 68 straipsnio 1 dalis: „Asmenys, pažeidę šį įstatymą bei pagal jį išleistus normatyvinius dokumentus, atsako pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų, Civilinį ir Baudžiamąjį kodeksus bei kitus teisės aktus.“ Tai rodo, jog nacionaliniai teisės aktai pripažįsta, jog už padarytą žalą jūrų aplinkai teršėjas privalo atsakyti.

Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės praktikoje pastebime, jog tam tikrais atvejais yra numatoma taikyti griežtą atsakomybę, tai yra atsakomybę be kaltės. Tokio pobūdžio atsakomybė yra taikoma tiems, kurie jūros aplinkoje, vandenyne vykdo pavojingos veiklos rūšis. Prie jų priskiriamos didelio tonažo tanklaivių operacijos, pavojingų krovinių gabenimo laivais bei kitos veiklos. Atsižvelgiant į tai, jog jos kelia grėsmę pakrančių ir kitų valstybių jūrų aplinkos saugumui bei laivybai, tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos paprotinėje teisėje griežtos atsakomybės forma įsitvirtino. Nepaisant to, jog lygiagrečiai galioja ir normos leidžiančios riboti atsakomybę už tam tikrą padarytą žalą, tačiau dėl itin neigiamas pasekmes galinčių sukelti veikų atsakomybės ribojimas netaikomas. Tai įtvirtinta ir 1976 m. Tarptautinės konvencijos dėl atsakomybės pagal jūrinius reikalavimus 3 straipsnyje. Jame pažymima, jog atsakomybė netaikoma reikalavimams dėl taršos nafta padarytos žalos, kaip apibrėžta 1969 m. lapkričio 29 d. Tarptautinėje konvencijoje dėl civilinės atsakomybės už taršos nafta padarytą žalą ar bet kuriame galiojančiame jos pakeitime ar protokole. Taip pat reikalavimams, kuriems taikoma kuri nors tarptautinė konvencija ar nacionalinės teisės aktai, reglamentuojantys ar draudžiantys atsakomybės už branduolinę žalą ribojimą. Atsakomybės ribojimas netaikomas ir reikalavimams branduolinio laivo savininkui už branduolinę žalą.

Žinoma, geriausias būdas išsaugoti jūrų aplinką visada yra neteršimo principas. Neteršimo svarba buvo suvokta tada, kai valstybės suprato, jog vienas iš svarbiausių jūros aplinkos degradavimo faktorių yra užterštumas. Žmogaus vykdoma veikla tiek jūroje, tiek sausumoje sukėlė atskirų rūšių išnykimą, jūros išteklių sumažėjimą bei kai kurių ekosistemų žlugimą. Tarša taip pat įtakoja ir nenatūralią rūšių kaitą nuo vienu į kitas, kurios dažnai tampa pavojingos žmonių sveikatai bei gyvybei. Todėl, išvengus jūros aplinkos teršimo, nustotų kilti grėsmė jūros aplinkos kokybei bei natūraliai susiformavusiai jūros gyvųjų išteklių ekosistemai. Nustojus teršti jūrų aplinką valstybės išvengtų nereikalingų ginčų tarp tarptautinių subjektų dėl žalos atlyginimo, kompensacijos už jūrų aplinkai padarytos žalos reikalavimo, tarptautinės atsakomybės taikymo bei kitų nesutarimų. 1982 m. Jungtinių tautų jūrų teisės konvencijos 194

straipsnio 1 dalyje yra numatyta, jog valstybės pačios arba bendradarbiaudamos tarpusavyje pagal galimybes imtųsi visų galimų priemonių, kad būtų išvengta jūros aplinkos teršimo iš bet kokio šaltinio, jis būtų sumažintas ir kontroliuojamas. Šiam tikslui pasiekti jos privalo naudoti veiksmingiausias priemones, kuriomis disponuoja, ir kurios atitinka jų galimybes. Ši norma įtvirtina nuostatą, jog valstybės savo ekonominę veiklą turi organizuoti taip, kad jūros aplinka išvis nebūtų teršiama. Galime teigti, jog ši norma yra tapusi paprotine. Tai liudija valstybės praktika, kuri atsispindi publikuojamoje medžiagoje. Pavyzdžiui Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos ministerijos internetiniame tinklapyje aptinkame 2006-06-22 publikuojamą straipsnį „Iš didžiausių Baltijos jūros taršos šaltinių sąrašo išbraukti penki Lietuvos objektai“. Čia teigiama, jog 1992 m. Helsinkio komisija vykdydama bendrą Baltijos jūros aplinkos apsaugos veiksmų programą sudarė Baltijos jūros taršos šaltinių sąrašą. „1992 m. į labiausiai Baltiją teršiančių objektų sąrašą buvo įrašyti 149 taršos šaltiniai. Jį patikslinus, sąrašą sudarė 163 objektai. Tarp jų – 16 mūsų šalies pramonės įmonių, savivaldybių nuotekų valymo įrenginių ir kitų taršos šaltinių.“¹⁶ Devynioliktojo Helsinkio komisijos pasitarimo metu iš šio sąrašo buvo išbraukta dešimt taršos šaltinių, iš kurių net pusė t.y. penki priklauso Lietuvai, kiti trys Estijai ir du Lenkijai. Tai rodo, jog valstybių siekiai skatinti investicijas aplinkosauginiais tikslais tampa įprastu reiškiniu ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse, ko pasekoje tarptautiniu mastu formuojasi valstybėms priimtina ir pripažįstama praktika.

Kaip matome, daugelis tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės principų atsispindi tiek tarptautinėse sutartyse, tiek nacionalinės teisės aktuose. Tai rodo, kad principas kaip teisės šaltinis užima svarbią vietą tarptautinėje jūrų aplinkos apsaugos teisėje.

¹⁶ http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=5480

4. TARPTAUTINĖS SUTARTYS, REGLAMENTUOJANČIOS JŪRŲ APLINKOS APSAUGOS TEISĖS INSTITUTUS

Kaip ir kiekviena teisės šaka taip ir tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės sistema susideda iš atskirų institutų. Teisės institutas – „tai teisės normų grupė, jungianti teisės normas reguliuojančias tam tikrą visuomeninių santykių rūšį jai būdingu metodu (būdu) ir sudaranti teisės pošakio ar teisės šakos dalį.“¹⁷

Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisėje išskiriami trys pagrindiniai institutai, kurie labiausiai įtakoja jūrų aplinkos išsaugojimo perspektyvas: gyvųjų išteklių naudojimo ir žvejojimo institutas, jūrų aplinkos taršos prevencijos ir kontrolės institutas, atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymo institutas. Stengiantis išsaugoti jūrų aplinką, negalima susikoncentruoti ties vienu ar kitu aplinkos elemento saugojimu, būtina siekti, kad jūrų aplinka būtų saugoma kompleksiškai. Vadinasi, būtina užtikrinti tiek jūrų aplinkos taršos prevenciją bei kontrolę, tiek gyvųjų išteklių naudojimo ir žvejojimo kontrolę, taip pat svarbu numatyti ir atsakomybę už jūrų aplinkai padarytą žalą.

1982 m. JTO Jūrų teisės konvencija savo nuostatomis reguliuoja visus aukščiau išvardintus institutus. Šios konvencijos VII dalies 2 skyrius skirtas atviros jūros gyvųjų išteklių išsaugojimui ir valdymui. Šiame skyriuje įtvirtintos nuostatos apima gyvųjų jūros išteklių naudojimo ir žvejojimo institutą. Tą patį institutą reguliuoja ir 61-64 bei 67-70 konvencijos straipsniai. Jūrų aplinkos taršos prevencijos ir kontrolės elementus galime aptikti 21, 39, 42, 79, 94, 145, 150, 162, 194, 211 bei kituose konvencijos straipsniuose. Atsakomybės už jūrų aplinkai padarytos žalos taikymo instituto normos taip pat numatytos 1982 m. Jūrų teisės konvencijos straipsniuose: 31, 42, 113, 139, 232, 235, 304 ir kt. Tarptautinėje Jungtinių tautų jūrų teisės konvencijoje labai aiškiai pasireiškia valstybių bendradarbiavimo institutas. Net preambulėje įtvirtinta nuostata, jog valstybės, šios konvencijos šalys, yra paskatintos siekti tarpusavio supratimo ir bendradarbiavimo dvasia suderinti visus klausimus, susijusius su jūrų teise. Bendradarbiavimas pasireiškia įvairiose sferose: dėl jūrų koridorių ir eismo atskyrimo schemų nustatymo tarptautinei navigacijai naudojamuose sąsiauriuose (41, 43 str.), dėl gyvųjų išteklių išsaugojimo ekonominėje zonoje (61-66 str.), dėl galimybės prieiti prie jūros valstybėms, neturinčioms sienų su jūra (69-74 str.), dėl pagalbos suteikimo atvirojoje jūroje (98 str.), dėl kelio užkirtimo nusikalstamoms veikoms – piratavimui, neteisėtai narkotikų ar psichotropinių medžiagų prekybai, transliavimui iš atvirosios jūros be leidimo (100-111 str.) ir kitokiam bendradarbiavimui. Ginčų, kylančių iš tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisinių santykių,

¹⁷ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius, 2000. P. 261

institutą taip pat reglamentuoja 1982 m. JT jūrų teisės konvencija 151 straipsnio 8 dalyje, 162-191 straipsniuose ir kt.

Kaip matome, bendrajame tarptautinės teisės šaltinyje – 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijoje – daugiau ar mažiau aptariami visi svarbiausi jūrų aplinkos apsaugos teisės klausimai. Tačiau siekiant užtikrinti efektyvų jūros aplinkos išsaugojimą, šio reglamentavimo nepakanka. Dėl šios priežasties tarptautinėje jūrų aplinkos apsaugos teisėje buvo sudaryta daugybė papildomų tarptautinių, regioninių susitarimų, reguliuojančių vienokius ar kitokius tarpvalstybinius santykius. Todėl pažvelkime, kokia šių sutarčių taikymo apimtis ir ar jos veiksmingos siekiant sutartų tikslų.

4.1. Tarptautinių sutarčių reglamentuojančių gyvųjų išteklių naudojimą ir žvejybą įsipareigojimų apimtis.

Žmogaus veikla jūrų erdvėje daro didžiulį poveikį jos ekosistemoms ir sparčiu tempu mažina jūros gyvųjų išteklių populiacijas ir rūšis. Jau šiomis dienomis mokslininkai atlikę eksperimentinius tyrimus nustatė, jog, jei žmonių požiūris į jūros išteklius, vandens apsaugą nepasikeis, tai jau 2048 m. žuvų ištekliai bus nukritę žemiau komercinės žūklės lygio.¹⁸ Įdomiausia tai, jog gyvųjų jūros išteklių naudojimą, jų apsaugą bei žvejybą reglamentuoja daugybė teisės aktų, tačiau situacija kiekvienais metais darosi vis kritiškesnė. Dėl šios priežasties svarbu išanalizuoti tarptautinių sutarčių, reglamentuojančių gyvųjų išteklių naudojimą ir žvejybą įsipareigojimų apimtis.

Vienos iš svarbesnių tarptautinių konvencijų dėl jūros gyvųjų išteklių išsaugojimo būtų šios:

1986-06-09 Tarptautinė konvencija dėl Atlanto tunų apsaugos;

1982-12-13 Lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante konvencija;

1981-09-04 Konvencija dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos;

1978-12-28 Konvencija dėl būsimo daugiašalio bendradarbiavimo žvejyboje Šiaurės Vakarų Atlante;

1992-03-17 Susitarimas dėl mažųjų banginių apsaugos Baltijos ir Šiaurės jūrose;

2001-04-20 Konvencija dėl žuvininkystės išteklių išsaugojimo ir valdymo Pietryčių Atlante.

1986 m. birželio 9 d. buvo priimtas Europos Tarybos sprendimas dėl Bendrijos prisijungimo prie Tarptautinės konvencijos dėl Atlanto tunų apsaugos su pakeitimais, padarytais protokolu prie valstybių Konvencijos dalyvių įgaliotųjų atstovų konferencijos baigiamojo akto,

¹⁸ <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,3-2435290,00.html>

pasirašyto Paryžiuje 1984 m. liepos 10 d. Tuometinė Europos Bendrijų Taryba prisijungimą prie konvencijos traktavo kaip būtinybę siekiant išsaugoti migruojančias rūšis tiek Atlanto vandenyne, tiek gretimose jūrose. Pati konvencija buvo priimta 1966 m. gegužės 14 d. Rio de Žaneire ir įsigaliojo 1969 m. kovo 21 d. Šalių įgaliotųjų atstovų konferencijos pabaigoje 1984 m. liepos 10 d. Tarptautinės konvencijos dėl Atlanto tunų apsaugos valstybės dalyvės pasirašė Baigiamąjį aktą su protokolu, iš dalies keičiančiu konvenciją taip, kad prie jos galėtų prisijungti Bendrija. Konvencija susideda iš 16 straipsnių. Pirmasis konvencijos straipsnis apibrėžia teritoriją, kurioje taikomos šios konvencijos nuostatos – tai yra Atlanto vandenyno su gretimomis jūromis vandenys (Žr. PRIEDAS 2). Antrasis straipsnis įtvirtina nuostatą, jog konvencija neįtakoja susitariančiųjų šalių teritorinių vandenių ribų ar žuvininkystės plotų priklausymo pagal tarptautinę teisę. Šiuo straipsniu parodoma, jog konvencijos paskirtis nėra reguliuoti jau nusistovėjusių normų teritoriniu atžvilgiu, tačiau norima, kad prisijungtų kuo daugiau šalių siekiant pagrindinio tikslo – Atlanto vandenyno tunų apsaugos. Kiti likę straipsniai reglamentuoja Tarptautinės Atlanto tunų apsaugos komisijos (toliau – Komisijos) įsteigimo bei darbo taisykles. Komisija susideda iš atstovų, kuriuos siūlo kiekviena Susitariančioji Šalis. Vieną Šalį gali atstovauti ne daugiau kaip trys atstovai, kuriems gali padėti ekspertai ir patarėjai. Numatytiems tikslams pasiekti Komisija priima sprendimus Susitariančiųjų Šalių balsų dauguma, kiekvienai Šaliai turint po vieną balsą. Balsavimas laikomas įvykusi tik tada, jei jame dalyvauja du trečdaliai Susitariančiųjų Šalių. Tarptautinės konvencijos dėl Atlanto tunų apsaugos III straipsnio 4 dalyje yra numatyta, jog „kartą per dvejus metus Komisija susirenka į eilinį susirinkimą.“ Taip pat numatyta, kad bet kuriuo metu gali būti sušauktas neeilinis susirinkimas tarybos priimto sprendimo pagrindu arba jei to prašo Susitariančiųjų Šalių dauguma. Ataskaitą apie savo darbą ir išvadas Komisija kas du metai pateikia sutartį pasirašiusioms Šalims. Šios konvencijos pagrindu sudaryta Komisija yra atsakinga už tunų ir tunams giminingų žuvų bei kitų rūšių žuvų, eksploatuojamų tunų žvejyboje, kurių netiria kita tarptautinė žuvininkystės organizacija, tyrinėjimus. „Tokių tyrinėjimų metu tiriama žuvų gausa, biometrija ir ekologija, jų aplinkos okeanografija ir įprastinių žmogaus veiksnių įtaka jų gausai. Atlikdama šias pareigas komisija, kiek tai įmanoma, naudojami Susitariančiųjų Šalių oficialių agentūrų ir politinių jų padalinių teikiamomis technikos ir mokslo paslaugomis bei informacija, ir, kai tai pageidautina, gali pasinaudoti bet kurios valstybinės ar privačios institucijos, organizacijos ar asmens teikiamomis paslaugomis ir informacija, taip pat gali neviršydamą savo biudžeto atlikti savarankiškus mokslinius tyrimus, papildančius vyriausybių, nacionalinių institucijų ar kitų tarptautinių organizacijų atliekamą mokslo tiriamąjį darbą.“¹⁹ Šiems veiksams atlikti Komisija renka ir analizuoja statistinę informaciją, susijusią su dabartine esama tunų populiacija, tiria ir

¹⁹ 1986 m. Tarptautinė konvencija dėl Atlanto tunų apsaugos, IV straipsnis.

vertina informaciją, susijusią su priemonėmis ir metodais, leidžiančiais išlaikyti tokią tunų populiacijos gausą, teikia rekomendacijas Susitariančiosiems Šalims, dėl tyrimų ir tyrinėjimų bei leidžia ir kitaip platina ataskaitas apie išvadas ir statistinę, biologinę ir kitokią mokslinę informaciją, susijusią su tunų žuvininkystės plotais konvencijos teritorijoje. Kaip matome, Komisija prisiima atlikti labai svarbias funkcijas tunų apsaugos srityje, todėl kad jos būtų įgyvendintos reikia koordinuoti darbuotojų veiklą. Tam tikslui konvencijos V straipsnyje yra numatyta, kad Komisijoje yra įsteigiama Taryba. Tarybos sudėtį sudaro: „Komisijos pirmininkas ir pirmininko pavaduotojas kartu su ne mažiau kaip keturių ir ne daugiau kaip aštuonių Susitariančiųjų Šalių atstovais.“ Taryba susirenka į susirinkimą bent vieną kartą tarp eilinių komisijos susirinkimų. Tarp Komisijos posėdžių visus būtinus sprendimus dėl pareigų, kurias turi atlikti darbuotojai bei reikalingų nurodymų vykdančiajam sekretoriui teikimo priima taryba. Kadangi Konvencija apima didžiulę teritoriją, siekiant užsibrėžtų tikslų, VI straipsnyje numatyta, kad Komisija gali steigti specialistų grupes, atsakingas už tam tikras rūšis, rūšių grupes ar geografines sritis. Kiekviena specialistų grupė turi kontroliuoti jos kompetencijoje esančias rūšis, rūšių grupes ar geografinę teritoriją ir rinkti su tuo susijusią informaciją, siūlyti rekomendacijas dėl Susitariančiųjų Šalių bendrų veiksmų, rekomenduoti Komisijai, kokių tyrimų ir tyrinėjimų reikia, kad būtų gauta informacijos apie tos grupės kompetencijoje esančias rūšis, rūšių grupes ar geografinę teritoriją. Tarptautinės konvencijos dėl Atlanto tunų apsaugos VII straipsnyje numatyta, jog Komisija skiria vykdančiąjį sekretorių, kuris įgaliotas Komisijos nustatyta tvarka atrinkti Komisijos darbuotojus ir jiems vadovauti, taip pat koordinuoti tiriamąsias Susitariančiųjų Šalių programas, rengti biudžeto išlaidų projektus komisijai svarstyti, duoti leidimą išmokėti lėšas, kaip numatyta Komisijos biudžete, atsiskaityti už Komisijos lėšas, organizuoti bendradarbiavimą su šios konvencijos XI straipsnyje minimomis organizacijomis, pasirengti rinkti ir analizuoti duomenis, reikalingus šios konvencijos tikslams pasiekti, ypač duomenis apie esamu momentu sužvejojamą ir galimą tolydžiai sužvejoti didžiausią tunų kiekį bei rengti Komisijai tvirtinti mokslinę, administracinę ir kitas Komisijos ir jai pavaldžių įstaigų ataskaitas. Konvencijos VIII straipsnis numato, jog Komisija remdamasi moksliniais įrodymais turi teisę teikti rekomendacijas, kurioms įsigaliojus jos tampa privalomos Susitariančiosiems Šalims. Šiame straipsnyje išsamiai išaiškinta rekomendacijų teikimo ir įsigaliojimo tvarka. Konvencija siekia, kad bendradarbiavimas vyktų ne tik iš „viršaus į apačią“, bet ir iš „apačios į viršų“ principu. Tai pastebime iš IX straipsnyje įtvirtintos nuostatos: „Kiekviena Susitariančioji Šalis kartą per dvejus metus ar kitu Komisijos nustatytu laiku siunčia Komisijai ataskaitą apie savo veiksmus, kurių tais tikslais buvo imtasi.“ Jei Komisija prašo, tai jos taip pat turi teikti bet kokią turimą statistinę, biologinę ir kitokią mokslinę informaciją. Konvencijoje numatyta, jog Susitariančiosios Šalys įsipareigoja visoje jos taikymo teritorijoje bendradarbiaujant tarpusavyje

siekti priimti tinkamas, veiksmingas priemones šios konvencijos nuostatų taikymui užtikrinti taip pat sukurti tarptautinę vykdymo sistemą. Tai rodo, jog Susitariančios Šalys siekia sukurti vieningą tarptautinę teisinę sistemą. Kad komisija galėtų gyvuoti ir siekti užsibrėžtų tikslų ji turi turėti pajamų. Šios konvencijos X straipsnis numato, jog bendrą Komisijos išlaidų biudžetą dvejų metų laikotarpiui, prasidedančiam po kiekvieno eilinio susirinkimo tvirtina Komisija. Šis biudžetas susideda iš kasmetinio Šalių narių mokesčio: a) 1000 USD (vienas tūkstantis Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių) už narystę komisijoje; b) 1000 USD (vienas tūkstantis Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių) už narystę kiekvienoje specialistų grupėje. Vykdantysis sekretorius kiekvienai susitariančiai šaliai praneša apie jai nustatytą metinį mokesčio dydį. Šalims, kurios nesumoka metinio mokesčio, komisija gali laikinai atimti balsavimo teisę, jeigu tos Šalies įnašų įsiskolinimai lygūs už dvejus pirmesnius metus jos mokėtina sumai arba viršija ją. Konvencijos XI straipsnis numato, jog Komisija turėtų bendradarbiauti ir su kitomis tarptautinėmis organizacijomis tokiomis kaip Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija bei žuvininkystės komisijomis ir mokslo organizacijomis. Likę konvencijos straipsniai XII-XVI numato pačios konvencijos įsigaliojimo, pakeitimo, Šalių pasitraukimo, prisijungimo bei kitas procedūras.

Kaip matome, Tarptautinė konvencija dėl Atlanto tunų apsaugos nesiekia nustatyti konkrečių normų, kaip turi būti saugomas tunas, draudimų žvejoti tam tikrose vietose, tam tikru laiku ir panašiai. Jei konvencijoje būtų reglamentuotos šios procedūros, tai jos veiksmingumas būtų ribotas. Pirmiausia dėl to, kad tunų populiacija yra toli migruojančios žuvis. Jos įtrauktos ir į 1982 m. JT Jūrų teisės konvencijos I priedą. Todėl apriboti visas Susitariančiąsias Šalis vienodomis taisyklėmis būtų netikslinga. Lengviausia tokių gyvųjų išteklių apsaugą ir populiacijos gausinimą reglamentuoti atskirais, konkrečiai valstybei tinkančiais teisės aktais.

1982 m. sausio 18-22 d. Reikjavike vykusioje diplomatinėje konferencijoje baigėsi tuo, kad buvo priimta Konvencija dėl lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante. 1982 m. gruodžio 13 d. sprendimu Europos ekonominės bendrijos vardu ši Konvencija buvo patvirtinta. Konvenciją sudaro 21 straipsnis. Preambulėje išaiškinama, kokiais tikslais yra sudaroma ši konvencija. Konvenciją pasirašiusios šalys suvokė, kad prie anadrominių rūšių priskiriamos lašišos į tam tikras Šiaurės Atlanto dalis atplaukia iš įvairių valstybių upių. Todėl šia konvencija siekiama skatinti mokslinės informacijos rinkimą, analizavimą ir platinimą bei lašišų išteklių išsaugojimą, atkūrimą ir racionalų tvarkymą. Pirmasis konvencijos straipsnis nurodo konvencijos taikymo apimtį. Šiuo atveju tiems lašišų ištekliams, kurie savo migracijos kelyje išplaukia iš žvejybos plotų priklausančių Atlanto vandenyno pakrančių valstybių jurisdikcijai ir esančių šiauriau 36° šiaurės platumos. Taip pat konstatuoja, jog Konvencija nevaržo šalies teisių, reikalavimų ar nuostatų dėl žvejybos plotų priklausomybės jurisdikcijai ribų ar apimties ir nepažeidžia jokios

šalies nuostatų ar pozicijų dėl Jūrų teisės. Antrasis konvencijos straipsnis įtvirtina aiškius draudimus. Pirmiausiai nurodoma, jog lašišų žvejyba draudžiama už pakrančių valstybių jurisdikcijai priklausančių ribų, o taip pat ir pakrančių valstybių jurisdikcijai priklausančiuose žvejybos plotuose už 12 jūrmylių ribos nuo bazinių linijų. Išimtyms sudaromos Vakarų Grenlandijos komisijos teritorijos zonoje (iki 40 jūrmylių nuo bazinių linijų) ir Šiaurės Rytų Atlanto komisijos teritorijos zonoje esančiuose Farerų salų jurisdikcijai priklausančiuose žvejybos plotuose. Itin svarbi šios Konvencijos 2 straipsnio 3 dalis, kurioje akcentuojama, jog valstybės net ir nesančios šios Konvencijos Šalimis privalo atkreipti dėmesį į visus dalykus, susijusius su tos valstybės laivų veikla, turinčios neigiamos įtakos lašišų išsaugojimui, atkūrimui ar nacionaliniam tvarkymui arba Konvencijos įgyvendinimui. Trečiasis konvencijos straipsnis reglamentuoja Tarptautinės Šiaurės Atlanto lašišų išsaugojimo organizacijos įsteigimą, jos tikslus, sudėtį, teritorinį pasiskirstymą bei kita. Organizaciją sudaro taryba, trys regioninės komisijos (Šiaurės Amerikos komisija, Vakarų Grenlandijos komisija ir Šiaurės Rytų Atlanto komisija) bei sekretorius. Kiekviena komisija yra atsakinga už tam tikrą teritoriją:

„a) Šiaurės Amerikos komisija: jūriniai vandenys pakrantės valstybių jurisdikcijai priklausančiuose žvejybos plotuose šalia rytinės Šiaurės Amerikos pakrantės;

b) Vakarų Grenlandijos komisija: jūriniai vandenys žvejybos plotuose šalia Vakarų Grenlandijos pakrantės į vakarus nuo linijos, nubrėžtos 44° vakarų ilgumos meridianu į pietus iki 59° šiaurės platumos, po to į rytus iki 42° vakarų ilgumos meridiano ir toliau juo nubrėžtos į pietus; ir

c) Šiaurės Rytų Atlanto komisija: jūriniai vandenys į rytus nuo b papunktyje nurodytos linijos.“²⁰ (Žr. PRIEDAS 3).

Konvencijos dėl lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante 4-6 straipsniai reglamentuoja Tarybos funkcijas, sudėtį bei jos vykdomą veiklą. Tarybos funkcijas apima forumų suteikimas, kuriuose šalys galėtų nagrinėti ir analizuoti informaciją susijusią su lašišų išteklių tiek patenkančiais, tiek nepatenkančiais į Konvencija reguliuojamų komisijų teritorijas. Taip pat koordinuoja šalių iniciatyvas, kurių imamasi atkreipiant nepasirašiusių Konvencijos valstybių dėmesį. Kadangi organizacija turi juridinio asmens statusą, tai Taryba yra įgaliota prižiūrėti ir koordinuoti organizacijos administracinius, finansinius ir kitus vidaus reikalus, įskaitant ir ją sudarančių institucijų tarpusavio ryšius. Pačią Tarybą sudaro ne daugiau trijų atstovų iš kiekvienos Konvenciją pasirašiusios Šalies. Kartu su atstovais tarybos posėdžiuose gali dalyvauti ekspertai ir padėjėjai. Tarybos pirmininkas ir pirmininko pavaduotojas yra išrenkami dviejų metų kadencijai. Perrinkus šias pareigas jie gali eiti ne ilgiau kaip ketverius metus iš eilės. Tarybai priimant sprendimus kiekvienas tarybos narys turi 1 balsą. Taryba sprendimus priima tada, kai

posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai narių ir balsuojant „už“ arba „prieš“ trijų ketvirtadalių posėdyje dalyvaujančių balsų dauguma. Įprastinius metinius tarybos bei komisijų susirinkimus pirmininkas sušaukia tarybos nustatytu laiku. Ne metinius Tarybos susirinkimus pirmininkas sušaukia savo nustatytu laiku ir savo paskirtoje vietoje. Konvencijos 7-11 straipsniai aptaria visų trijų komisijų funkcijas, į ką atsižvelgiama vykdant šias funkcijas, kokios Šalys laikomos komisijų narėmis bei pačių komisijų sprendimų priėmimo tvarka. Visų trijų komisijų (Šiaurės Amerikos, Vakarų Grenlandijos ir Šiaurės Rytų Atlanto) pagrindinės funkcijos yra suteikti forumą nariams tarpusavyje tartis ir bendradarbiauti siekiant lašišų išsaugojimo, atkūrimo, didinimo ir racionalaus tvarkymo. Šiaurės Amerikos komisijos funkcijos šiuo atžvilgiu yra platesnės. Jos suteiktuose forumuose siekiama aptarti ir klausimus susijusius su kuo didesniu lašišų, atplaukusių iš vienos šalies upių, sugavimo kito nario jurisdikcijai priklausančių žvejybos plotų teritorijoje, sumažinimu bei tais atvejais, kai vieno nario atliekama ar siūloma veikla turi įtakos lašišoms, atplaukiančioms iš kito nario upių. Į visų komisijų funkcijas įeina siūlymų teikimas, dėl kontrolės priemonių, taikytinų lašišų žūklei vieno nario jurisdikcijai priklausančiuose žvejybos plotuose, kai tos lašišos yra atplaukusios iš kitų šalių upių. Dar viena svarbi komisijų funkcija, tai rekomendacijų dėl mokslinių tyrinėjimų vykdymo teikimas Tarybai. Šiaurės Amerikos komisijos funkcijos išplėstos papildomais reikalavimais. Numatyta, jog kiekvienas narys savo laivuose ir jo jurisdikcijai priklausančių žvejybos plotų teritorijoje imasi priemonių, kad iki minimumo sumažintų lašišų, atplaukusių iš kito nario upių, priegaudas. Taip pat numatyta, jog komisijos teritorijoje esančiuose žvejybos plotuose žūklės pobūdis neturi būti keičiamas taip kad būtų pradėtos gaudyti iš kitos šalies upių atplaukiančios lašišos. Konvencija aiškiai numato, jog komisijos atlikdamos savo funkcijas privalo atsižvelgti į eilę faktorių, kad nebūtų pažeisti nei konvencija siekiamų tikslų nei kitų bendruomenių interesai. Ir kaip visada vienas iš svarbiausių akcentų krinta ant vadovavimosi patikima informacija, kurią galima gauti konsultuojantis su Tarptautinės jūrų tyrinėjimų taryba ir kitomis mokslinėmis organizacijomis. Kiekvieną komisiją sudaro nariai. Šiaurės Amerikos komisija susideda iš Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstijų. Šiaurės Amerikos komisijoje teisę teikti pasiūlymus ir balsuoti dėl kontrolės priemonių, susijusių su lašišų, kilusių iš teritorijų apimančių Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartyje numatytas teritorijas, ištekliais turi ir Europos ekonominė bendrija. Į Vakarų Grenlandijos komisijos sudėtį pagal Konvenciją įeina Kanada, Europos ekonominė bendrija ir Jungtinės Amerikos Valstijos, tačiau jos sudėtį buvo leidžiama vienbalsiai pakeisti Tarybos pirmame posėdyje. Jeigu į komisijos kontroliuojamą teritoriją iš tam tikros šalies atplaukia žymus lašišų kiekis arba, jeigu toje teritorijoje yra šalies jurisdikcijai priklausančių žvejybos plotų, tai tokiai šaliai paprašius ir Tarybai priėmus vienbalsiai atitinkamą sprendimą, ji galėjo

²⁰ 1982 m. Konvencija dėl lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante. 3 str. 4 d.

tapti Vakarų Grenlandijos komisijos nare. Tuo pagrindu šiai dienai Vakarų Grenlandijos komisija yra papildyta dar viena nare – Danija už Farerų salas. Atitinkama nuostata galioja ir Šiaurės rytų Atlanto komisijai, kurią pagal Konvenciją sudaro Danija už Farerų salas, Europos ekonominė bendrija, Islandija, Norvegija ir Švedija. Šiai dienai komisiją sudaro Danija už Farerų salas, Europos Sąjunga, Islandija, Norvegija ir Rusijos federacija. Kanada ir Jungtinės Amerikos Valstijos turi teisę balsuoti ir pareikšti pasiūlymus dėl priežiūros priemonių susijusių su lašišų ištekliais atplaukiančiais iš šių valstybių teritorijoms priklausančių upių taip pat Rytų Grenlandijos. Šalys nesančios narėmis, gali dalyvauti stebėtojų teisėmis. Kaip ir daugelyje komisijų, taip ir čia Šalys narės į komisiją gali paskirti ne daugiau kaip tris savo atstovus su kuriais gali dalyvauti ekspertai ir patarėjai. Priimant sprendimus kiekvienas komisijos narys turi po 1 balsą. Sprendimai priimami vienbalsiai balsuojant „už“ arba „prieš“, kai posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai narių. Pirmininkus ir pirmininkų pavaduotojus komisijos išsirenka dviejų metų kadencijai, kurie gali būti perrenkami, bet ne ilgesniam kaip ketverių metų laikotarpiui iš eilės Kadangi Šiaurės Atlanto lašišų išsaugojimo organizacija yra juridinis asmuo, tai ji turi turėti ir savo darbuotojus. Vyriausiais organizacijos administracijos tarnautojas yra sekretorius, kuriam atsakingi kiti darbuotojai. Sekretoriaus funkcijas apibrėžia Konvencijos 12, 13 straipsniai. Čia reglamentuojama, jog sekretorius teikia organizacijai administravimo paslaugas renka ir platina statistinius duomenis ir ataskaitas, susijusias su šioje Konvencijoje aptariamų lašišų ištekliais, praneša komisijos nariams apie visas komisijos siūlomas kontrolės priemones. Praėjus 60 dienų nuo sekretoriaus pranešime nurodytos datos arba nuo vėlesnės komisijos nustatytos datos, komisijos pasiūlyta kontrolės priemonė nariams tampa privaloma, jei bent vienas narys per tą laikotarpį nepateikė prieštaravimų. Atsiėmus visus reikalavimus pasiūlymas tampa privalomu po 30 dienų. Visos šalys likus ne mažiau kaip 60 dienų iki metinio tarybos susirinkimo turi nusiųsti metines ataskaitas sekretoriui apie veiksmus, kurių buvo imtasi siekiant įgyvendinti konvencijos tikslus. Konvencijos 15 straipsnyje atsispindi Tarybos veiklos apimtys. Kiekvienais metais Taryba gauna informaciją iš Šalių apie po paskutinio jų pranešimo priimtus ar panaikintus įstatymus, teisės aktus ir programas, susijusias su šioje Konvencijoje aptariamų lašišų išteklių išsaugojimu, apie institucijų įsipareigojimus dėl priemonių patvirtinimo ar taikymo nurodytais laikotarpiais savo teritorijoje ar savo jurisdikcijos žvejybos plotuose, bet kokią kitą turimą mokslinę ir statistinę informaciją. Konvencijos 16 straipsnis apsprendžia organizacijos biudžeto formavimo klausimus. Metinį organizacijos biudžetą tvirtina Taryba. Apie turimą sumokėti įnašo dydį kiekvienai šaliai praneša sekretorius. Konvencijos dėl lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante 16-21 straipsniai, kaip ir kitų tarptautinių sutarčių, nustato jos įsigaliojimo, pakeitimo, prisijungimo, denonsavimo bei kitus klausimus.

1982-12-13 Lašių išsaugojimo Šiaurės Atlante konvencija nors ir numato Organizacijos kūrimo, valdymo bei administravimo klausimus, tačiau nemažai dėmesio skiria ir pagrindiniam tikslui lašių išsaugojimui. Čia galime pastebėti ir griežtų Konvencijos normų: „Kiekviena šalis užtikrina, kad būtų imtasi visų būtinų veiksmų šios Konvencijos nuostatomis taikyti ir kontrolės priemonėms, kurios jai tampa privalomos pagal 13 straipsnį, įgyvendinti įskaitant ir atitinkamų nuobaudų už pažeidimus skyrimą.“²¹ Akcentuotinas dėmesys ir į tai, jog Konvencija ypatingai reglamentuoja Šalių veiklą siekiant konvencijoje nustatytų tikslų. „Tarybai pareikalavus, kiekviena šalis pateikia tarybai galiojančių įstatymų, teisės aktų ir programų, susijusių su šioje Konvencijoje aptariamų lašių išteklių išsaugojimu, atkūrimu, didinimu ir racionali tvarkymu savo upėse ir savo jurisdikcijos žvejybos plotuose kopijas arba, tam tikrais atvejais, jų santraukas.“²² Savo apimtimi ši Konvencija siekia kontroliuoti ne tik valstybes pasirašiusias Konvenciją, bet nepasirašiusias. Ypatingai atkreipiant dėmesį į tų valstybių laivų veiklą, kuri daro neigiamą įtaką lašių išteklių apsaugojimui, atkūrimui, didinimui ar racionali tvarkymui.

1980 m. gegužės mėn. Kanberoje vykusioje diplomatinėje konferencijoje buvo parengta Tarptautinė konvencija dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos. Europos Bendrijos Taryba 1981-09-04 sprendimu pritarė Konvencijai dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos suprasdama, jog lengvai pažeidžiamos Antarkties vandenyno ekologinės pusiausvyros šio vandenyno gyvųjų išteklių tvarkymas ir apsauga turi būti reglamentuojami tarptautiniu lygmeniu. Pati Konvencija susideda iš trisdešimt trijų straipsnių ir priedo. Preambulėje nusakoma Susitariančiųjų Šalių nuomonė apie Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos svarbą bei pagrindinė priežastis, kodėl siekiama sudaryti šią konvenciją: „yra pageidautina sukurti tinkamą mechanizmą, leisiantį rekomenduoti, skatinti, nuspręsti diegti ir suderinti Antarkties jūrų gyvųjų organizmų apsaugai užtikrinti reikalingas priemones ir mokslinius tyrinėjimus“. Kaip matome, čia pasireiškia ir prieš tai nagrinėtoms konvencijoms būdingas reiškinys – apsauga užtikrinama remiantis moksliniais tyrinėjimais. Pirmajame Konvencijos straipsnyje išaiškinama, į ką nukreipta konvencija, kokią teritoriją ji apima, pateikiami pagrindinių sąvokų apibrėžimai. Konvencijos taikymo teritorija yra apibrėžta konkrečiais skaičiais. Tai teritorija esanti į pietus nuo 60° pietų platumos ir teritorija esanti tarp tos platumos ir Antarkties konvergencijos zonos (žr. PRIEDAS 4). Antrasis straipsnis nurodo Konvencijos tikslą ir apsaugos principus, kurių laikomasis taikant Konvenciją. Pagrindinis tikslas – tai Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsauga, kuri apima ir racionali naudojimą. Principai, kurių siekiama laikytis numato kelio užkirtimą bet kurios žvejojamos ar medžiojamos populiacijos dydžio sumažėjimui iki lygmenų, žemesnių už

²¹ 1982 m. Konvencija dėl lašių išsaugojimo Šiaurės Atlante. 14 str. 1 d.

²² 1982 m. Konvencija dėl lašių išsaugojimo Šiaurės Atlante. 15 str. 4 d.

tuos, kurie užtikrina stabilų jos gausėjimą. Taip pat svarbus principas susijęs su ekologinių santykių tarp populiacijų išlaikymo ir sumažėjusių populiacijų atkūrimo. Siekiant sudaryti tolygias Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos sąlygas, Konvencija numato, jog būtina užkirsti kelią jūrų ekosistemoje vykstantiems per du ar tris dešimtmečius negrįžtamiems pokyčiams arba siekti šių pokyčių rizikos sumažinimo. Konvencijos III-VI straipsniai nurodo įsipareigojimų laikymosi apimtį pagal kitas Tarptautines sutartis. Labiausiai akcentuojama Antarkties sutartis. Konvencijos nuostatos numato, jog teritorijoje, kuriai taikoma Antarkties sutartis, susitariančios šalys, net ir nesančios Tos Sutarties narėmis, nesiims jokių veiksmų prieštaraujančių minėtos sutarties principams. Taip pat įtvirtinama nuostata, jog ši Konvencija nenukrypsta nuo Susitariančiųjų Šalių įsipareigojimų ir teisių, suteikiamų pagal Tarptautinę konvenciją dėl banginių medžioklės reguliavimo ir Konvenciją dėl Antarkties ruonių apsaugos. Konvencijos VII-XIII straipsniai įtvirtina Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos komisijos (toliau Komisija) įsteigimą, narystės joje sąlygas, funkcijas, kurias atlieka Komisija įgyvendinant Konvencijos tikslus, sprendimų priėmimo tvarką bei kitus klausimus. Komisija susideda iš narių, kuriais tampa kiekviena susitariančioji Šalis, dalyvavusi susirinkime, kurio metu buvo priimta Konvencija. Teisė būti Komisijos nare suteikiama ir kitoms valstybėms, kurios prisijungia prie šios Konvencijos, tokiam laikotarpiui, kurį ta prisijungusi Šalis atlieka mokslinius tyrimus ir imasi jūrų gyvųjų išteklių, kuriems taikoma ši Konvencija, žvejybos ar medžioklės veiklos. Komisijos narėmis gali tapti ir regioninės ekonominės integracijos organizacijos. Prisijungusios Šalys apie pageidavimą dalyvauti Komisijos darbe turi pranešti depozitarui, kuris tokį pranešimą perduoda kiekvienai Komisijos narei. Per du mėnesius nuo tokio depozitaro pranešimo gavimo bet kuri Komisijos narė gali paprašyti, kad būtų surengtas specialus Komisijos susirinkimas šiam klausimui aptarti, jeigu tokio prašymo narės nepateikia, tai laikoma, kad pareiškimą pateikusi Šalis yra įvykdžiusi narystei keliamus reikalavimus. Kiekvieną komisijos narį atstovauja vienas atstovas, kurį gali lydėti pakaitiniai atstovai ir patarėjai. IX Konvencijos straipsnis plačiai išvardina Komisijos funkcijas, kurias ji atlieka siekdama nustatytų tikslų ir principų. Kaip ir kitose konvencijose, taip ir šioje pagrindinis akcentas sutelkiamas į mokslinius tyrimus ir išsamius tyrinėjimus. Surinktą mokslinę informaciją, gautus medžiojamos populiacijos statistinius duomenis Komisija analizuoja ir skelbia viešai. Taip pat Komisija siekdama nustatytų tikslų identifikuoja poreikius apsaugoti populiacijas, analizuoja apsaugos priemonių veiksmingumą, formuluoja, priima ir tikslina apsaugos priemones vadovaudamasi geriausiais esamais moksliniais faktais. Komisija skelbia ir registruoja visas galiojančias apsaugos priemones, apie kurias praneša visoms Komisijos narėms. Apsaugos priemonės tampa privalomos visoms narėms praėjus 180 dienų nuo tokio pranešimo dienos, tačiau jei Komisijos narė per 90 dienų nuo pranešimo paskelbimo, pranešė Komisijai, kad negali visiškai arba iš

dalies priimti apsaugos priemonės, tai ta priemonė nėra privaloma tokiu mastu, kaip buvo pranešta. Bet kuriai Komisijos narei paprašius gali būti sušaukiamas susirinkimas, kad peržiūrėtų apsaugos priemonę. Tokio susirinkimo metu ir per 30 dienų po jo bet kuri Komisijos narė gali pareikšti atsisakymą taikyti apsaugos priemonę ir tada ji tos apsaugos priemonės saistoma nebėra. Konvencijos X straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus Komisija privalo atkreipti dėmesį ir tų valstybių, net ir nesančių šios Konvencijos Šalimis, dėmesį į bet kokią veiklą darančią įtakos tikslo įgyvendinimui, kurios imasi tos valstybės piliečiai ar laivai. Taip pat Komisija stengiasi bendradarbiauti ir su Susitariančiomis Šalimis, kurios gali turėti jurisdikciją jūrų plotuose esančiuose šalia teritorijos, kuriai taikoma ši Konvencija, dėl bet kokių išteklių ar su jais susijusių rūšių išteklių išsaugojimo aptinkamo tiek tos valstybės jurisdikcijoje esančiuose plotuose, tiek Konvencijos taikymo ribose. Komisijos sprendimai yra priimami dviem būdais: 1) dėl esminių klausimų – bendru susitarimu; 2) dėl kitų klausimų – paprasta esančių ir balsuojančių Komisijos narių balsų dauguma. Kad veikla būtų vykdoma kryptingai, Komisija rengia reguliarius metinius susirinkimus. Jei prašo vienas trečdalis Komisijos narių bei kitais Konvencijoje numatytais atvejais yra rengiami ir kiti susirinkimai. Pirmąjį susirinkimą Komisijos būstinėje, kuri yra Hobarte, Tasmanijoje, Australijoje sušaukia depozitaras. Iš savo narių Komisija išsirenka pradiniam trejų metų laikotarpiui išsirenka pirmininką, kiti vėliau išrinkti pirmininkai renkami tik dvejų metų kadencijai. Tą patį pirmininką galima perrinkti dar vienai kadencijai iš eilės. Komisija dviejų metų kadencijai išsirenka ir vicepirmininką, kuris negali būti tos pačios Susitariančios Šalies atstovas kaip ir pirmininkas. Komisija savo funkcijoms atlikti gali įsteigti papildomas institucijas. Vienos iš institucijų veikla nustatyta XIV-XXIII straipsniuose. Kartu su šia Konvencija buvo įsteigta konsultacinė institucija – Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos mokslinis komitetas (toliau – Mokslinis komitetas). Mokslinio komiteto narėmis yra kiekviena Komisijos narė, kurioms atstovauja tinkamą mokslinę kvalifikaciją turintis atstovas. Mokslinis komitetas skatina bendradarbiavimą mokslinių tyrimų srityje, sudaro sąlygas konsultuotis renkant, nagrinėjant ir keičiantis informacija. Mokslinis komitetas taip pat nustato kriterijus ir metodus, taikomus apsaugos priemonėms nustatyti, reguliariai įvertina populiacijų būklę ir tendencijas, analizuoja duomenis susijusius su tiesioginėmis ir netiesioginėmis žvejybos arba medžioklės pasekmėmis, įvertina jas ir siūlo apsaugos priemones. Į Mokslinio komiteto funkcijas įeina ir pasiūlymų formulavimas dėl tarptautinių ir nacionalinių Antarkties jūrų gyvųjų išteklių tyrimo programų vykdymo. Per tris mėnesius nuo pirmojo Komisijos susirinkimo surengiamas pirmasis Mokslinio komiteto susirinkimas. Vėlesni susirinkimai nėra griežtai reglamentuoti, XVI straipsnyje pasakoma tik tai, kad jie rengiami tiek dažnai, kiek reikia, kad atliktų funkcijas. Tame pačiame straipsnyje yra numatyta, jog Mokslinis komitetas turi teisę steigti antrines institucijas,

kurios yra būtinos jo funkcijoms atlikti. Komisijai ir Moksliniam komitetui dirba Komisijos paskirtas vykdantysis sekretorius. Jo kadencija trunka ketverius metus, kuriai pasibaigus jis gali būti dar kartą paskirtas į šias pareigas. Vykdantysis sekretorius vadovauja ir prižiūri sekretoriato darbuotojus, kurių etatai yra įsteigiami Komisijai suteikus leidimą. Mokslinio komiteto biudžetą priima Komisija bendru sutarimu kiekvieno metinio susirinkimo metu tuo pat priimdama ir savo biudžetą. Biudžeto projektą rengia vykdantysis sekretorius, kuris likus bent 60 dienų iki metinio Komisijos susirinkimo pateikiamas Komisijos narėms. Įnašus į biudžetą moka kiekviena Komisijos narė. Pradžioje, penkerius metus po Konvencijos įsigaliojimo, Komisijos narių įnašas buvo vienodas. Dabar jis nustatomas remiantis dviem kriterijais: 1) sužvegotų ar sumedžiotų išteklių kiekiu; ir 2) vienoda visų Komisijos narių dalimi. Šių dviejų kriterijų taikymo proporciją nusprendžia Komisija bendru sutarimu. Komisijos narei nesumokėjus įnašo dvejus metus iš eilės, netenka teisės dalyvauti Komisijai priimant sprendimus. Konvencijos XX straipsnis įtvirtina nuostatą, jog Komisijos narės visą renkama, turimą ir būtiną informaciją susijusią su vykdoma veikla Konvencijos ribose, pateikia Komisijai ir Moksliniam komitetui. XXI straipsnis numato, kad Susitariančios Šalys imtųsi priimtų apsaugos priemonių ir apie jų ėmimąsi informuotų Komisiją, įskaitant sankcijų už bet koki padarytą pažeidimą skyrimą. Kitas straipsnis numato ir tai, jog Šalys įsipareigoja imtis visų leistinų priemonių, kad niekas (tai reiškia ir tos šalys, kurios nėra Konvencijos Susitariančiomis Šalimis) nesiimtų veiklos prieštaraujančios Konvencijos tikslams. Bendradarbiavimo tikslai išskiriami atskirame XXIII Konvencijos straipsnyje. Čia numatyta, jog Komisija ir Mokslinis komitetas bendradarbiauja su Antarkties sutarties Konsultuojančiomis šalimis, Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija bei kitomis specializuotomis agentūromis, taip pat su tarpvyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, iš kurių išskiriamos Antarkties tyrimų mokslinis komitetas, Vandenynų tyrimų mokslinis komitetas, Tarptautine banginių medžioklės komisija ir kitos. XXIV straipsnis numato Konvencijos nuostatų laikymosi sistemą. Tuo pagrindu buvo sutarta sukurti stebėjimo ir tikrinimo sistemą. Stebėtojai ir inspektoriai pateikia ataskaitas Komisijos narei, kuri juos paskyrė, o ši atsiskaito Komisijai. Konvencija numato, jog kilusius ginčus šalys sprendžia taikiu būdu pasirinkdamos joms priimtinausią būdą: derybų, tyrimo, tarpininkavimo, sutaikinimo, arbitražo, teismo sprendimo ar kitu. Neišsprendus taikiai ir gavus visų ginčo šalių sutikimą, jis perduodamas spręsti Tarptautiniam Teisingumo Teismui arba arbitražui. Likusieji XXVI-XXXIII Konvencijos straipsniai numato, jos pasirašymo, ratifikavimo, įsigaliojimo prisijungimo, keitimo bei pasitraukimo taisyklės. Konvencijos priede yra numatytas Arbitražinio teismo įkūrimo sąlygos, tais atvejais jei ginčo šalys ginčą perduotų spręsti Arbitražui, o ne Tarptautiniam Teisingumo Teismui. Arbitražinį teismą sudaro trys arbitrai, kuriuos pasirenka ginčo šalys. Pirmąjį arbitrą kitai šaliai praneša teismo procesą pradedančioji šalis. Priešinga šalis

per 40 dienų tokio pranešimo gavimo praneša antrojo arbitro vardą. Trečiąjį arbitrą bendru sutarimu šalys paskiria per 60 dienų nuo antrojo paskelbimo, ir šis pirmininkauja teismui. Arbitražinis teismas priima sprendimą savo narių balsų dauguma, kurie susilaikyti nuo balsavimo negali. Arbitražinio teismo sprendimas yra galutinis ir privalomas visoms ginčo šalims ir bet kuriai Šaliai, kuri įsikiša į teismo procesą.²³

Kaip ir prieš tai apžvelgtos konvencijos taip ir ši Konvencija dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos išsikelia pagrindinį tikslą – tam tikrame regione vykdyti tam tikrų jūros išteklių populiacijos apsaugą bei racionalų naudojimą. Nuo kitų ji skiriasi tuo, jog stengiasi savo normomis suteikti susitariančioms šalims įsipareigojimų gaires. Tai aiškiai matyti iš IX straipsnio 6 dalies, kurioje įtvirtinta, jog apsaugos priemonės tampa privalomos visoms Komisijos narėms. Taip pat pastebime, jog siekiant tikslų stengiamasi kontroliuoti ne tik Konvenciją pasirašiusias šalis, bet ir valstybes nesančias šios Konvencijos dalyvėmis. Šią nuostatą pastebime X, XXII straipsniuose. Skirtingai nei kitose konvencijose, čia įtvirtinama stebėjimo ir tikrinimo sistemos sukūrimo norma. Taigi savo įsipareigojimų apimtimi ši Konvencija yra platesnė nei prieš tai nagrinėtos.

Visoms konvencijoms būdinga, tai jog jos siekia įgyvendinti numatytus tikslus remiantis moksliniais tyrimais, statistiniais duomenimis, analizuojant esamą situaciją. Tai atsispindi Tarptautinės Atlanto tunų apsaugos konvencijos IV straipsnio 1 dalyje, Konvencijos dėl lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante 3 straipsnio 2 dalyje, ir t.t. Konvencijas vienija ir tai jog jose įsteigiamas tam tikras valdymo aparatas – komisija (Tarptautinės Atlanto tunų apsaugos konvencijos III str. 1 d.), organizacija (Konvencijos dėl lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante 3 str. 1 d.) Konvencijose įtvirtintos normos numato, kad didžioji dalis tikslų yra siekiami bendradarbiavimo keliu.

²³ 1981 m. Konvencija dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos. Priedas.

4.2. Tarptautinių sutarčių įsipareigojimų apibrėžtumas jūrų aplinkos taršos prevencijos ir kontrolės srityje

Siekiant išsaugoti jūrų aplinką būtina saugoti gyvuosius jūrų išteklius nuo išnykimo, nes jie yra pagrindiniai veiksniai, įtakojantys natūralų gamtos atsinaujinimą ir stabilų ekosistemų funkcionavimą. Tačiau siekiant jų išsaugojimo neužtenka mažinti jų eksploatavimą. Didele grėsme populiacijoms ir visai jūrų ekosistemai kelia tarša. Gamtosaugininkai pripažįsta, jog išsiliejusi nafta jau yra katastrofa. Nuo 1974 m. iki 2002 m. naftos išsiliejimų skaičius įvykęs vien per tanklaivių avarijas priskaičiuojamas net iki 1912 kartų (žr. 1 Lentelė).

1 Lentelė

Avarijų, kurių metu išsiliejo nafta, skaičius 1974-2002 metais

	<7 tonų	7-700 tonų	>700 tonų	Bendras skaičius
Susidūrimai	164	260	87	511
Užplaukimai ant seklos	222	203	107	532
Korpuso įtrūkimai	563	77	44	684
Gaisrai ir sproginiai	150	16	19	185

Kaip matyti iš lentelės, per 28 metus daugiau nei 700 tonų naftos į jūrą išsiliejo net 257 kartus. Vidutiniškai per metus naftos produktai į jūrą patenka iki 10 kartų. Tačiau gamtininkai teigia, kad „išsiliejusios naftos kiekis dar neparodo, kokia žala padaryta aplinkai, nes kiekvienu atveju skiriasi naftos rūšis, oro sąlygos ir teritorijos jautrumas.“²⁴

Kovai su jūrų teršimu buvo pasirašyta ne viena tarptautinė sutartis, kurios šiai dienai yra laikomos teisės šaltiniu. Visos tarptautinės sutartys gali būti skirstomos pagal taršos šaltinius, prie kurių priskiriama tarša iš laivų, tarša dėl laidojimo, tarša iš sausumos šaltinių, tarša iš atmosferos ir tarša iš jūros dugno panaudojimo. Daugiausia universalių sutarčių yra priimta taršos iš laivų atžvilgiu: 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos; Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės; Taršai iš laivų mažinti yra priimta ir regioninių sutarčių, kurios taip pat efektyviai užtikrina tikslų siekimo: 1974 m. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos, 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino aplinkos apsaugos. Atliekų laidojimo atveju galioja 1972 m. Londono konvencija. Tarša iš sausumos šaltinių, iš atmosferos ir iš jūros dugno veiklos nėra reglamentuojama jokia universalia sutartimi, tačiau kovai su šio pobūdžio tarša yra

priimta nemažai regioninio pobūdžio konvencijų: Protokolas dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių. Siekiant saugoti jūrų aplinką pirmiausiai būtina stengtis jos neteršti. Tai suvokdamos valstybės pradėjo kreipti didžiulį dėmesį į prevencijos užtikrinimą teisinėmis priemonėmis. Prevenciniu požiūriu pasižymi šios universalios sutartys: 1990 m. Tarptautinė konvencija dėl parengties, veiksmų ir bendradarbiavimo įvykus taršos nafta incidentams; 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste.

Tai gi, kaip matome, tarptautinės sutartys apima jūrų aplinkos taršos prevenciją ir kontrolę įvairiais aspektais. Vienos jų koordinuoja konkrečią taršą iš laivų, iš sausumos šaltinių, kitos apsiriboja tam tikros taršos ypatybe – pavojingomis medžiagomis, nafta, trečios – konkretaus rajono apsauga nuo visų taršos rūšių – atliekų laidojimas, deginimas, jūros dugno žvalgyimas ir kt. Žinodami, kokius konkrečiai prevencijos ir kontrolės klausimus koordinuoja konvencijos galime gilintis į jomis nustatytą Šalims įsipareigojimų apimtį.

Prieš pradėdami nagrinėti tarptautinių sutarčių įsipareigojimų apimtį jūros teršimo prevencijos ir kontrolės atžvilgiu būtina išsiaiškinti, kaip suvokiama „taršos“ sąvoka pasirinktose konvencijose. Atliekant konvencijų analizę pastebime, jog „taršos“ apibrėžimas pateikiamas tik penkiose iš jų, tačiau bendras jų aiškinimas yra vienodas. Jūrų teisės konvencija 1 straipsnyje 1 dalyje 4 punkte taršą apibūdina taip: „jūros aplinkos teršimas - žmogaus veikla, kurios metu tiesiogiai ar netiesiogiai paskleidžiamos medžiagos ar energija jūros aplinkoje, įskaitant upės žiotis, ir kuri sukelia arba gali sukelti žalingas pasekmes, tokias kaip: žala gyviesiems ištekliams ir jūros gyvūnams, pavojus žmonių sveikatai, kliūtys veiklai jūroje, įskaitant žvejybą ir kitą teisėtą jūros panaudojimą, taip pat naudojamo jūros vandens kokybės ir poilsio sąlygų pablogėjimas“²⁵. Panašią taršos sąvoką taiko ir Konvencija dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos 2 straipsnis a) punktas bei Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos 2 straipsnis 1 dalis. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos visa savo apimtimi yra nukreipta į jūros aplinkos apsaugą siekiant išvengti taršos, tačiau atskirai nepateikia pačios taršos sąvokos, laikydama tai savaime suprantamu reiškiniu. Tačiau iš šios konvencijos 1 straipsnio 1 dalies galime suvokti, jog čia tarša yra siejama su jūros aplinkos teršimu „išmetant kenksmingas medžiagas arba nuotekas, kuriose yra tokių medžiagų“²⁶. Pačios „taršos“ sąvokos nesistengia apibūdinti ir Tarptautinė konvencija dėl parengties, veiksmų ir bendradarbiavimo įvykus taršos nafta incidentams. Tačiau 2 straipsnyje 2 punkte yra išskiriama taršos nafta incidento sąvoka: „Taršos nafta incidentas – įvykis ar tos pačios kilmės įvykių seka, dėl kurių išsilieja arba gali būti išlieta naftos ir dėl to kyla arba gali kilti pavojus jūrų aplinkai arba kranto linijai, arba

²⁴ http://www.msa.lt/tanklaiviu_avarijos_lt.htm

²⁵ 1982 m. Jungtinių tautų jūrų teisės konvencija.

²⁶ 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos.

susijusiems vienos arba keleto valstybių interesams, ir dėl to reikalinga imtis skubių veiksmų ar kitų neatidėliotinių priemonių“.²⁷ Kitos konvencijos taip pat neišskiria „taršos“ sąvokos, tačiau iš tam tikrų normų suvokiame, kad jos irgi yra nukreiptos į aplinkos apsaugą nuo neigiamo poveikio. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės pripažįsta, jog veiksmingiausias būdas apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką nuo pavojaus, keliamo tokių atliekų, yra jų pagaminamo kiekio arba pavojingumo laipsnio mažinimas. Tačiau pasiekti tokių rezultatų per vienerius metus neįmanoma, todėl yra būtinas tarptautinis šių atliekų tvarkymo reglamentavimas. Kad suvokti „pavojingų atliekų“ esmę, Konvencijoje nepateikiamas atskiras apibrėžimas, bet nukreipiama į 1 priedą, kuriame išvardijamos konkrečios kategorijos. „Taršos“ apibrėžimo neaptinkame ir 1991 m. Konvencijoje dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste. Tačiau iš „poveikio“ sąvokos suprantame, jog ši Konvencija taip pat siekia užkirsti kelią aplinkos, tuo pačiu ir jūrų aplinkos, taršai. „Poveikis yra planuojamos veiklos bet kokios pasekmės aplinkai, įskaitant pasekmes žmonių sveikatai ir saugumui, florai, faunai, dirvožemiui, orui, vandeniui, klimatui, kraštovaizdžiui, istoriniams paminklams bei kitiems materialiams objektams, arba šių poveikių tarpusavio sąveika; ši sąvoka taip pat apima šių faktorių poveikį kultūros paveldui arba socialinėms ir ekonominėms sąlygoms.“²⁸ Su tarša Viduržemio jūros teritorijoje kovoja ir tos šalys, kurios yra prisijungusios prie 1980 m. Protokolo dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių. Čia taip pat neaiškinama, kas yra „tarša“, tačiau iš Protokolo taikymo nuostatų matyti, jog ji apima labai konkrečią sritį. Protokolu stengiamasi užkirsti kelią teršalų išmetimams tiesiogiai, iš nuotakų, išmetančių teršalus į jūrą, ar krante esančių išmetamųjų įrenginių bei netiesiogiai, per upes, kanalus ar kitus vandentakius, tarp jų ir požeminius vandentakius, ar per nuotekas. Taip pat stengiamasi užkirsti kelią atmosferos pernešamai taršai iš sausumos šaltinių, bei bet kokiems išmetimams iš stacionariųjų statinių atvirojoje jūroje priklausančių Šalies jurisdikcijai, ir naudojamų kitiems, nei kontinentinio šelfo ir jūros dugno bei jos podirvio mineralinių išteklių tyrimo ir eksploatavimo, tikslams.

Daugelis teisininkų pripažįsta, jog tarptautinės jūrų teisės pagrindinis šaltinis yra Jungtinių tautų jūrų teisės konvencija priimta 1982 metais. Šios konvencijos tikslas yra „nustatyti jūrų ir vandenynų teisinį režimą, kuris palengvintų tarptautinius santykius ir skatintų taiką jūrų ir vandenynų naudojimą, teisingą ir veiksmingą jų išteklių panaudojimą, jų gyvųjų išteklių išsaugojimą, taip pat jūrų aplinkos tyrimus, apsaugą ir išsaugojimą“.²⁹ Tai rodo, jog ji stengiasi apimti kiek įmanoma visus klausimus susijusius jūrų erdvių eksploatavimu tarptautiniu mastu.

²⁷ 1990 m. Tarptautinė konvencija dėl parengties, veiksmų ir bendradarbiavimo įvykus taršos nafta incidentams.

²⁸ 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste. 1 str. VII p.

²⁹ 1982 m. Jungtinių tautų jūrų teisės konvencija.

Joje galime aptikti ir jūrų aplinkos teršimo prevencijos bei kontrolės normas. Ypatingai daug dėmesio taršos mažinimui skirta šios konvencijos XII dalies straipsniuose. Akcentuojama tai, jog valstybės turi pareigą išsaugoti jūros aplinką. Todėl valstybės pagal galimybes privalo imtis visų būtinų priemonių, kad būtų išvengta jūros aplinkos teršimo iš bet kokio šaltinio, jis būtų sumažintas ir kontroliuojamas, tuo tikslu naudodamos veiksmingiausias priemones, kuriomis valstybės disponuoja ir kurios atitinka jų galimybes. Numatyta ir tai, jog valstybės turi siekti suderinti savo politiką aplinkos apsaugos klausimu su kitomis valstybėmis. Analizuojant konvenciją pastebime, jog siekis užtikrinti jūros aplinkos neteršimo bei kontrolės principą yra plačiai reglamentuotas, tačiau visas vykdymas nukreipiamas į valstybių savarankiškumą. Daugelį funkcijų valstybės turi užtikrinti pačios arba per kompetentingas tarptautines organizacijas. Būtent tai, jog nenurodoma kaip konkrečiai turi būti atlikta viena ar kita apsaugos priemonė bei, kokia tarptautinė organizacija yra kompetentinga atitinkamoje srityje rodo, jog ši konvencija yra bendro pobūdžio. Joje yra numatytos bendros gairės, tačiau specifinius klausimus išsamiau reglamentuoja regioninio pobūdžio tarptautinės sutartys.

Konkrečiu tikslu pasižymi 1973 m. tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos. „Konvencijos Šalys įsipareigoja įgyvendinti šios konvencijos ir jos priedų, kurie jas saisto, nuostatas, kad būtų užkirstas kelias pažeidžiant šią Konvenciją terši jūros aplinką išmetant kenksmingas medžiagas arba nuotekas, kuriose yra tokių medžiagų.“³⁰ Čia pastebime, jog veiksmus pagal Konvencijoje nustatytus tikslus koordinuoja Administracija – valstybės vyriausybė bei Tarptautinė jūrų organizacija (toliau – Organizacija). Numatoma veiksmų seka, kas ir kaip turi būti atliekama konkrečiu atveju. Pavyzdžiui 4 straipsnyje nurodyta, jog Šalis nustačiusi pažeidimą pradeda bylą pagal savo teisę arba privalo pateikti savo turimą informaciją ir įrodymus pažeidimą padariusio laivo Administracijai. Savo ruožtu Administracija gavusi tokią informaciją nedelsdama praneša įrodymus pateikusiai Konvencijos Šaliai ir Organizacijai apie veiksmus, kurių ji ėmėsi. Konvencijos Šalių veiklos kryptingumas yra nustatytas įsipareigojimais Organizacijai. Tai reiškia, kad Šalys įgyja pareigą bendradarbiauti ir nuolatos teikti informaciją bei ataskaitas susijusias su Konvencijos tikslų įgyvendinimu. Jos perduoda savo įstatymų, įsakymų, dekretų, taisyklių bei kitų teisės aktų tekstus. Šalys taip pat pateikia Organizacijos nustatytos formos kasmetinį statistinį pranešimą apie faktiškai skirtas nuobaudas už šios Konvencijos pažeidimus. Toks reglamentuotas veiklos apibrėžtumas rodo, jog Konvencija sistemingai siekia savo tikslų konkrečioje siauroje srityje, kuri pasižymi jūros aplinkos apsauga tik nuo vieno taršos objekto – laivų.

³⁰ 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos. 1 str., 1 d.

Baltijos jūros tarša buvo susirūpinta XX a. antroje pusėje. Mokslininkai suprato, kad, norint sumažinti Baltijos jūros taršą, neužtenka vienos ar kelių valstybių pastangų, todėl 1974 m. kovo 22 d. buvo pasirašyta konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos – Helsinkio Konvencija. Pasirašant šią konvenciją, dalyvavo Suomijos, Švedijos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Vokietijos Demokratinės Respublikos, Lenkijos ir Sovietų Sąjungos atstovai. Pakitus politinei situacijai kai kuriose Baltijos jūros valstybėse ir atsiradus naujiems reikalavimams Baltijos jūros bei jos baseino aplinkos apsaugai, 1992 m. buvo paruoštas naujas Konvencijos tekstas. Konvenciją pasirašė visos prie Baltijos jūros esančios šalys (Danija, Vokietija, Lenkija, Rusija, Lietuva, Latvija, Estija, Suomija ir Švedija). 1992 m. Helsinkio Konvencijos pagrindinis tikslas – tobulinti tarptautinę aplinkos apsaugos politiką ir įstatymus, saugančius Baltijos jūros ir jos baseino aplinką. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos yra regioninio pobūdžio. Jos regioniškumas atsispindi tame, jog apsaugos priemonės taikomos konkrečiai teritorijai, o ne visoms jūroms. Tiek 1974 m., tiek 1992 m. Konvencijų 1 straipsnyje yra nustatyta teritorija, kurioje taikoma Konvencija: „Baltijos jūros baseinu“ laikoma Baltijos jūra siaurąja žodžio prasme su Botnijos įlanka, Suomijos įlanka ir įplauka į Baltijos jūrą, apribota Skageno lygiagretės Skagerake (57 laipsniai 44 minutės 8 sekundės šiaurės platumos). Ši sąvoka neapima Susitariančiųjų Šalių vidaus vandenų.³¹ Konvencija apsiriboja konkrečia teritorija, tačiau tikslas išvengti taršos, sumažinti ją bei apsaugoti ir pagerinti Baltijos jūros baseino jūros aplinką yra gana plataus pobūdžio. Pirmiausia tai atspindi 1974 m. Konvencijoje numatytos prevencijos nuo skirtingų taršos objektų: pavojingų medžiagų neutralizavimas (Konvencijos 5 str.); tarša iš sausumos (Konvencijos 6 s.); tarša iš laivų (Konvencijos 7 str.); laidojimas (Konvencijos 9 str.); tarša dėl jūros dugno ir jo gelmių žvalgymo ir eksploatavimo (Konvencijos 10 str.). Vėliau 1992 m. pakeistoje Konvencijoje pastebime, jog požiūris į apsaugą sustiprėja, nes atsiranda nauji straipsniai, kurie draudžia teršti jūros aplinką deginant (Konvencijos 10 str.), suvokiama pranešimų ir konsultacijų dėl avarinės taršos atvejų svarba (Konvencijos 13 str.), sutelkiamas dėmesys į gamtos apsaugą ir bioįvairovės išlaikymą (Konvencijos 15 str.). 1974 m. Konvencijos 12 straipsniu buvo numatyta įsteigti Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija, kuri ne tik atliktų stebėtojo vaidmenį, bet ir teiktų rekomendacijas dėl priemonių, apibrėžtų taršos kontrolės kriterijus, tikslus taršai mažinti, siektų kompetentingų regioninių ir kitų tarptautinių organizacijų pagalbos susijusios su šios Konvencijos tikslais. 1980 m. buvo įkurta Helsinkio Komisija (HELCOM), kuri privalėjo kontroliuoti Konvencijos įgyvendinimą, ruošti rekomendacijas, bendradarbiauti su vietinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis mokslinių ir technologinių tyrimų srityje. Pagal 1992 m. Konvencijos 19 straipsnį yra numatyta, jog „Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija, įsteigta

³¹ 1974 m. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos. 1 str.

sutinkamai su 1974 m. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos, yra vadinama Komisija.³² 1974 m. pasirašytoje Konvencijoje mažai aptinkame griežtų įpareigojančių normų, ji daugiau vadovaujasi Šalių bendradarbiavimo, geranoriškumo ir supratingumo principais. Naujai paruoštoje 1992 m. Helsinkio konvencijoje jau įtvirtinta daugiau prevenciją užtikrinančių institutų. Pavyzdžiui 16 straipsnyje numatyta, jog Konvencijos Šalys reguliariai atsiskaito Komisijai apie juridines, kontrolės ir kitas priemones, kurių imtasi šios Konvencijos, jos Priedų ir papildomai priimtų rekomendacijų nuostatų įgyvendinimui. Visuomenės įtraukimas rūpintis jūrų aplinka vaidina svarbų vaidmenį, todėl 17 straipsnyje nustatytos normos leidžiančios tam tikrais klausimais informuoti visuomenę. Tai gi, naujai pasirašyta Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos pasižymi griežtesniu reguliavimu nei ankstesnioji.

Kita regioninio pobūdžio konvencija, kuri savo kontekstu panaši į Konvenciją dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos, tai Konvencija dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos. Kaip ir prieš tai nagrinėtos konvencijos taip ir šios tikslas yra koncentruotas tam tikrai teritorijai. „Viduržemio jūros zona - tai Viduržemio jūros, įskaitant įlankas ir jūras, jūrų laivybos vandenys, kuriuos vakaruose riboja dienovidinis, einantis per Spartelio rago švyturį ten, kur prasideda Gibraltaro sąsiauris, o rytuose – Dardanelų sąsiaurio pietinės ribos tarp Mehmetciko ir Kumkalės švyturių.“³³ Konvencijos tikslas - užkirsti kelią, sumažinti ir kovoti su Viduržemio jūros zonos tarša, apsaugoti ir pagerinti tos zonos jūros aplinką. Susirinkimų sušaukimą, konferencijų rengimą, pranešimų, ataskaitų ir kitos gautos informacijos perdavimą Susitariančioms Šalims atlieka Jungtinių Tautų aplinkos programa, kuri konvencijoje vadinama Organizacija. Kaip matome pačiai Organizacijai nėra suteiktas griežtos kontrolės statusas. Ar Šalys tikslingai siekia Konvencijoje nustatytų tikslų yra tikrinama tik Susitariančiųjų Šalių susirinkimų metu. Nors Konvencija ir apima didžiąją dalį jūros aplinkos taršos objektų kontrolę, tačiau jos pobūdis daugiau remiasi į bendradarbiavimą, o ne priverstinį normų taikymą, siekiant užkirsti kelią galimai taršai.

Konvenciją dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos pasirašiusios Šalys neapsiribojo vien joje įtvirtintomis nuostatomis. Suvokdamos pavojų, kurį jūrų aplinkai ir žmonių sveikatai kelia tarša iš sausumoje esančių šaltinių, ir iš to kylančias rimtas problemas daugelyje Viduržemio jūros pakrančių vandenių ir upių estuarijų, pirmiausiai dėl išleidžiamų neišvalytų, nepakankamai išvalytų ar netinkamai apdorotų buitinių ar pramonės atliekų, Konvencijos Šalys nusprendė pasirašyti Protokolą dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių. Šio Protokolo pagrindinis tikslas užkirsti kelią Viduržemio jūros zonos teršimui, kuriuos

³² 1992 m. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos. 19 str. 2 d.

sukelia išmetami teršalai iš upių, iš pastatų ar nuotakų esančių pakrantėse, arba iš kitų sausumoje esančių šaltinių. Siekdamos įgyvendinti Protokolu nustatytus tikslus Šalys tampa įpareigotos pašalinti taršą, kurią sukelia medžiagos numatytos Protokolo I priede. Tam tikslui pasiekti, jos privalo parengti ir įgyvendinti būtinas programas ir priemones. Šalys įsipareigoja sistemingai vertinti taršos lygį savo pakrantėse, ypač atsižvelgiant į medžiagas ir šaltinius, išvardintus I ir II prieduose, bei periodiškai teikti informaciją. Kaip ir visose Konvencijose, taip ir šiame Protokole Šalys siekia bendradarbiavimo mokslo ir technologijų srityse, susijusiose su tarša iš sausumoje esančių šaltinių. Ypač svarbūs tyrimai apie teršalų sąnaudas, išmetimo kelius ir poveikį bei naujų valymo, sumažinimo ir pašalinimo metodų kūrimo. Nors Protokolas pasižymi apibrėžta teritorija, konkrečiom apsaugos priemonė, tačiau jo įpareigojimų apimtis nėra itin griežta. Net Protokolo 11 straipsnis numato, jog „Šalis neatsakinga už valstybės, kuri nėra susitariančioji šalis, teritorijoje kylančią taršą. Tačiau minėta Šalis stengiasi bendradarbiauti su minėta valstybe, kad būtų užtikrintas visapusiškas Protokolo taikymas.“³⁴ Tokia įtvirtinta nuostata dar kartą pabrėžia, jog Protokolas vadovaujasi bendradarbiavimo ir geranoriškumo principu. Taip pat nepastebime ir griežtos kontrolės, kuriai privalomai turėtų atsiskaityti šalys apie savo pasiektus rezultatus mažinant taršos apimtį. Prevencinio pobūdžio protokolas labiau nustato gaires Šalių tarpusavio bendradarbiavimui, iškelia tikslus, kurių reikia siekti, numato atskaitomybę tam tikrais klausimais, tačiau nekuria mechanizmo, kuris užtikrintų tų tikslų siekimo. Tuo leidžiama Šalims būti savarankiškomis ir apeliuojama į jų sąmoningą troškimą realiai mažinti taršą.

Jūros aplinkos taršą gali sukelti ne tik nafta ar jos produktai, bet ir kitos pavojingos atliekos. 1989 m. kovo 22 d. Bazelyje buvo pasirašyta Konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės. Šia Konvencija ne tik siekiama sumažinti pavojingų atliekų judėjimą tarp valstybių, bet ir maksimaliai riboti tokių atliekų susidarymą. Nors į šios Konvencijos veikimo sferą ir nepatenka atliekos atsirandančios dėl normalios jūrų laivybos, tačiau ji reglamentuoja bet koki pavojingų ir kitokių atliekų tarpvalstybinį pervežimą, kuris gali būti vykdomas ir laivais. Nors pati Konvencija nėra atribota konkrečia taikymo teritorija, tačiau ji pasižymi savo specifškumu – pavojingų atliekų tarpvalstybiniu pervežimu ir jų tvarkymo kontrole. Siekiant užtikrinti saugų gabenimą svarbus Konvencijos dėmesys sutelkiamas į prevenciją. Tai atsispindi šios Konvencijos 4 straipsnio 9 dalyje: „Šalys imasi atitinkamų priemonių, kad būtų užtikrinta, jog pavojingų ir kitų atliekų tarpvalstybinis pervežimas bus leistas tik tuo atveju, kai:

a) eksportuojanti valstybės neturi techninių galimybių ir reikiamų objektų bei pajėgumų arba tinkamų vietų tvarkyti atliekas saugiu aplinkai būdu ir veiksmingai; arba

³³ 1976 m. Konvencija dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos. I str.

b) tokios atliekos reikalingos importuojančiai valstybei kaip žaliava perdirbimo arba regeneravimo įmonėms; arba

c) toks tarpvalstybinis pervežimas atitinka Šalių nustatytus kriterijus, jei tik tie kriterijai neprieštarauja šios Konvencijos tikslams.“

Konvencija įtvirtina ir daugiau įpareigojimų Šalims siekiant efektyviai tvarkyti atliekas bei saugiai vykdyti pavojingų atliekų tarpvalstybinį transportavimą. Šiems tikslams siekti Konvencija numato ir galimybę Šalims imtis reikiamų teisnių, administracinių ir kitokių priemonių baudžiančių už tokius nusižengimus. Kaip ir visose konvencijose, taip ir čia pastebime, jog yra įtvirtintas bendradarbiavimo principas, kurio pagrindu Šalys stengiasi užtikrinti saugų aplinkai pavojingų ir kitų atliekų valdymą.

Prevenција apima ne tik siekį užkirsti kelią būsiamiems įvykiams, bet ir pastangas sustabdyti taršos plitimą jau įvykus nenumatytam incidentui. Tuo tikslu 1990 m. buvo priimta Tarptautinė konvencija dėl parengties, veiksmų ir bendradarbiavimo įvykus taršos nafta incidentams. Šios konvencijos taikymas nepasižymi konkrečia teritorija. Ji siekia sutelkti Šalių narių dėmesį į taršos nafta incidentus. Tam tikslui pasiekti įtvirtintos nuostatos, kaip turi būti elgiama si parengties metu, kokių veiksmų turi būti imamasi norint užkirsti kelią taršos plitimui bei kaip užtikrinti bendradarbiavimą siekiant likviduoti taršos nafta incidento padarinius. Konvencijos Šalys didžiąją dalį veiklos sričių ir funkcijų paveda vykdyti Tarptautinei jūrų organizacijai. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog 3 ir 4 Konvencijos straipsniuose aiškiai įtvirtintos imperatyvios normos, kurias sustiprina žodelis „reikalauja“: Kiekviena šios Konvencijos Šalis reikalauja, kad laivuose būtų planas, kaip elgtis įvykus taršos nafta incidentui; reikalauja, kad jos jurisdikcijai priklausančių įrenginių atviroje jūroje naudotojai turėtų planus, kaip elgtis įvykus taršos nafta incidentui; reikalauja kapitonų ar kitų asmenų, atsakingų už laivus, nedelsiant pranešti apie visus laive ar įrenginyje atviroje jūroje pastebėtus įvykius, kurių metu išsiliejo arba galėjo išsilieti naftos; reikalauja kapitonų ar kitų asmenų, nedelsiant pranešti apie visus jūroje pastebėtus įvykius, kurių metu išsiliejo naftos, arba apie naftos buvimą. Konvencija numato ir kiekvienos Šalies veiksmų indelio svarbą, todėl siekiama užtikrinti, kad Tarptautinei jūrų organizacijai būtų pateikta informacija apie įrenginius, naudojamus įvykus taršos nafta incidentui, ir kompetenciją srityse, susijusiose su veiksmais įvykus taršos nafta incidentui, ir jūrų gelbėjimo tarnybą, kurios paslaugomis gali pasinaudoti kitos valstybės jų prašymu, ir savo nacionalinį planą, kaip elgtis įvykus nenumatytam įvykiui. Kaip matome, Konvencijoje numatytos priemonės kaip koordinuoti taršos nafta incidentų mažinimą bei išskirti konkretūs būdai bendradarbiavimo srityje.

³⁴ 1980 m. Protokolas dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių. 11 str. 2 d.

1991 metų vasario 25 d. Suomijoje buvo priimta Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste. Konvencijos tikslas – tai dėti visas pastangas siekiant išvengti planuojamos veiklos esminio tarpvalstybinio poveikio aplinkai. Pirmajame Konvencijos priede yra išvardintos veiklos, kurios reikalauja atitinkamos institucijos priežiūros. Tarp šių veiklų galime pastebėti ir tokių, kurios kelia tiesioginę ir netiesioginę grėsmę jūrų aplinkai. Tiesioginių sąlytį su jūrų aplinka patiria prekybiniai, taip pat vietiniai vandens keliai ir vietiniai laivybos uostai, kurie gali priimti daugiau kaip 1350 tonų vandens talpos laivus, taip pat stambios užtvankos ir vandenvietės, bei angliavandenilių gavyba kontinentiniame šelfe. Tačiau kartais netiesioginėje jūrų aplinkoje esantys objektai gali padaryti didesnės žalos. Pavyzdžiui naftos perdirbimo gamyklos, chemijos kombinatai, stambūs naftos, naftos cheminių ir cheminių produktų sandėliai bei kitos veiklos, kurios vykdomos rajonuose arti jūros. Konvencija numato, jog kiekviena Šalis imasi būtinų teisinių ir administracinių ar kitokių priemonių, kad būtų užtikrintas šios Konvencijos nuostatų vykdymas. Pačios Konvencijos nuostatos yra privalomos šalims, tačiau jos grindžiamos Šalių geranoriškumu, suinteresuotumu ir savanorišku informacijos pateikimu. Šalys susirenka į susitikimus, kuriuos sušaukia Europos ekonominės komisijos atsakingasis sekretorius. Būtent šis sekretorius ir vykdo sekretoriato funkcijas, ir nėra numatytos atskiros institucijos, atsakingos už Konvencijoje iškeltų tikslų įgyvendinimą, sukūrimo. Tokia pozicija tik dar labiau pabrėžia Šalių savarankiškumą tiek kontrolės klausimais, tiek sprendžiant iškilusius tarpvalstybinius poveikio aplinkai klausimus.

Griežčiausia normų vykdymo apimtimi ir privalomumu pasižymi 1973 m. tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos. Čia Susitariančios Šalys yra įpareigosotos taikyti sankcijas už pažeidimus. Be to jos nuostatos yra privalomos ir valstybėms nesančios Konvencijos narėmis.

4.3. Tarptautinių sutarčių numatančių atsakomybę už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymo apimtis

Jau išnagrinėtos sutartys tiek numatančios gyvųjų jūros išteklių apsaugą, tiek nukreiptos į jūrų vandenų taršos prevenciją parodo, jog visos jos vadovaujasi šalių tarpusavio susitarimu. Šių sutarčių tikslų siekimo kontrolę daugeliu atveju vykdo pačios Šalys, o kartais iš tų šalių sudarytos komisijos, organizacijos ar kiti organai. Dėl šios priežasties, įvykus nenumatytiems įvykiams šalies viduje, ji stengiasi juos sutvarkyti pati ir ne visada yra linkusi apie tai pranešti kitoms konvencijos dalyvėms. Realus pavyzdys yra įsikūręs Lietuvos valstybėje – Būtingės naftos terminalas. „Žalieji dar prieš 10 metų tvirtino, kad terminalas Būtingėje bus nesaugus ir

terš aplinką. Plūduro tipo terminalas audringoje jūroje saugiai dirbti negali, tai akivaizdžiai parodė per dvejus metus įvykusios trys avarijos. Būtingės terminale nafta gali būti pumpuojama į tanklaivius esant 2-2,5 m bangų aukščiui. 2001 m. lapkričio 23 dienos avarijos priežastis tyrusi komisija nustatė, kad pradėjus krauti tanklaivį bangų aukštis buvo 2 m, o po trijų valandų (jau įvykus avarijai) - 3 metrai. Jei ne avarija, krovos darbai būtų vykę ir toliau, nors bangų aukštis ir viršytų leistiną ribą. Tokią situaciją ne kartą stebėjo netoli plūduro žvejojantys žvejai. Nepažeisdamas saugumo reikalavimų, rudenį, žiemą ir pavasarį terminalas saugiai dirbti apskritai negali.”³⁵ Galime aptikti ir tokių teiginių kaip, kad nuolatiniai apie 3 tonas naftos išsiliejimai Būtingės terminale yra norma, kuri nekenkia jūrų aplinkai. Išsiliejusią naftą surenka laivas „Šakiai“, kita dalis neutralizuojama cheminiais junginiais iš lėktuvo, o susiskaidžiusi nafta nuskęsta, todėl eilinės kontrolės metu jos pastebėti yra neįmanoma.

Ilgalaikiais tyrimais buvo nustatyta, kad nafta užteršti aplinkos plotai atsigauna daug greičiau negu tie plotai, kur buvo panaudoti dispergentai. Tanklaivių katastrofos iškėlė būtinybę keisti pasenusias ir sunkiai taikomas jūrines konvencijas. Buvo suvokta, jog nepakanka vien numatyti draudimus ar pasekmių likvidavimą, bet būtina, kad už padarytą žalą kaltininkai atlygintų. Tarptautinių kompensacijų už žalą padarytą užteršiant nafta tvarkai nustatyti Tarptautinė jūrų organizacija priėmė dvi konvencijas: 1969 m. tarptautinę konvenciją dėl civilinės atsakomybės už žalą padarytą užteršiant nafta (1969 CLC), 1971 m. tarptautinę konvenciją dėl tarptautinio fondo atlyginti žalai, padarytai užteršiant nafta, įsteigimo (1971 Fund Convention). Vėliau 1992 m. abi konvencijos buvo papildytos Protokolais (CLC PROT 92, FUND PROT 92), kuriais buvo padidinti kompensacijos limitai ir praplėsta pirminių konvencijų veikimo sritis.

1969 m. / 1992 m. CLC nustatė griežtą tanklaivių savininkų atsakomybę ir užtikrino adekvačią kompensaciją asmenims, kurie patyrė žalą išsiliejus ar išpylus naftą iš laivų. Laivo savininkui palikta teisė riboti savo civilinę atsakomybę iki bendro dydžio, kuris priklauso nuo naftą išliejusio laivo tonažo. Kaip numatyta Konvencijos V straipsnio 1 dalyje, tai laivo savininkas turi teisę riboti savo atsakomybę iki 3 milijonų atsiskaitymo vienetų, jei laivo talpa neviršija 5000 tonažo. Laivui viršijus 5000 tonažo ribą už kiekvieną papildomą talpos vienetą prie nurodytos sumos pridedama 420 atsiskaitymo vienetų, tačiau bendras dydis negali viršyti 59,7 milijono atsiskaitymo vienetų. Ši konvencija taip pat numato atvejus, kad laivo savininkas neatsako už taršos žalą, jei įrodo, kad žala atsirado dėl karo veiksmų, dėl nenugalimos gamtos jėgos, dėl trečiosios šalies veikimo ar neveikimo siekiant padaryti žalą, dėl atitinkamos valdžios įstaigos aplaidumo prižiūrint švyturius ar kitas navigacines priemones. III straipsnio 4 dalis aiškiai apibrėžia ir tai, jog „ieškinys dėl kompensacijos už taršos žalą pagal šią Konvenciją ar

³⁵ <http://www.zalieji.lt/temos/Butinge/butplud>

kitaip negali būti pareikštas : a) savininko darbuotojams ar agentams, ar įgulos nariams; b) locmanui ar kuriam nors kitam asmeniui, kuris, nebūdamas įgulos nariu, suteikia paslaugas laivui; c) jokiame laivo frachtuotojui (bet kaip apibūdintam, tarp jų ir laivo be įgulos (berbout) frachtuotojui), valdytojui ar operatoriui; d) jokiame asmeniui, laivo savininko sutikimu ar kompetentingos valdžios institucijos nurodymu vykdančiam turto gelbėjimo operacijas; e) jokiame prevencinių priemonių besiiimančiam asmeniui; f) jokiems c, d ir e punktuose išvardytų asmenų darbuotojams ar agentams³⁶ Tačiau, kaip numatyta to paties straipsnio 5 dalyje, pagal šią Konvenciją nėra įtakojama savininko atgręžtinio reikalavimo teisė į trečiąsias šalis. Konvencija numato ir prevencinę nuostatą. Laivo, vežančio daugiau kaip 2000 tonų supiltos naftos kaip krovinį, savininkas privalo turėti draudimą ar kitokią finansinę garantiją, dėl to, kad būtų padengta jo atsakomybė už taršos žalą. Tokį liudijimą privalo išduoti ar patvirtinti laivo registracijos atitinkama institucija. Laivui padarius taršos nafta žalą, kiekvienas ieškinyš dėl kompensacijos gali būti pareikštas tiesiai draudikui ar kitam asmeniui, suteikusiam finansinę garantiją savininko atsakomybei už taršos žalą. Tokia įtvirtinta norma palengvina teisinės galimybes iš atsakingų laivų savininkų išsireikalauti kompensacijos už padarytą žalą. Iš draudimo ar finansinės garantijos gautos sumos yra numatomos naudoti tik pagal šią Konvenciją pareikštiems ieškiniams tenkinti. Fonde sukauptos lėšos ieškovams paskirstomos proporcingai jų įrodytų ieškinių sumoms. VIII straipsnis numato, jog teisės į kompensaciją pasibaigia, jei per trejus metus nuo žalos atsiradimo datos nepareiškiamas ieškinyš. Šia norma siekiama, užtikrinti, kad Konvencijos šalys siekdamos išsireikalauti kompensaciją dėl žalos už taršą privalo nevilkinti tyrimų ir laiku pateikti ieškinius. Net ir neprašant kompensacijos, ieškinių pateikimo terminas yra ribotas – šešeri metai nuo padarytos žalos, o jei incidentas susideda iš keleto įvykių, tai terminas pradedamas skaičiuoti nuo pirmojo tokio įvykio datos. Konvencijoje numatoma ir teismų jurisdikcija. Išimtinis teisingumas suteikiamas tos valstybės teismams, kurioje pagal Konvencijos V straipsnio nuostatas buvo sudarytas fondas. Toks teismas turi visus teisę spręsti visus su tokio fondo paskirstymu ir padalijimu susijusius klausimus. Jei taršos žala buvo padaryta ne vienos Susitariančiosios valstybės teritorijoje, tai ieškiniai dėl kompensacijos gali būti pareikšti tik vienos iš tokių valstybių teismuose. Be to, kiekviena Susitariančioji valstybė privalo užtikrinti, kad jos teismai turėtų būtina jurisdikciją nagrinėti ieškinius dėl kompensacijos. Kaip matyti iš Konvencijoje įtvirtintų normų, ji pasižymi tuo, jog stengiasi nustatyti procedūras atsakomybės klausimams apibrėžti. Tai pat pastebime, jog čia sprendžiami klausimai atitinkamai kompensacija skirti. Šioje Konvencijoje nustatytos tarptautinės normos formuoja bendrą praktiką

³⁶ 1992 m. Tarptautinė konvencija dėl civilinės atsakomybės už taršos nafta padarytą žalą. III str. 4 d. Žin., 2000, Nr. 43-1224.

ir sukuria tam tikrą įsipareigojimų apimtį net ir toms valstybėms, kurios nėra Susitariančiosiomis šalimis.

Pagal 1971 m./1992 m. Tarptautinę konvenciją dėl tarptautinio taršos nafta padarytos žalos kompensavimo fondo įkūrimo (toliau - Fondo Konvencija) įkuriamas tarptautinis fondas, kuris užtikrina tokio dydžio kompensaciją už taršos žalą, kiek jos nepakanka pagal CLC konvenciją. Šis fondas palengvina laivų savininkų papildomas finansines prievoles ir numato atsakomybę už padarytą žalą ne tik laivybos pramonei, bet ir naftos krovinių suinteresuotoms šalims. Kiekvienoje Susitariančiojoje valstybėje šis Fondas privalo būti pripažintas juridiniu asmeniu taip kaip reikalaujama Fondo Konvencijos 2 straipsnio 2 dalyje. Toks pripažinimas parodo, jog Fondas turi veiksnumą ir teisnumą, kas suteikia teisę jam būti šalimi valstybės teismų procesuose. O tokia teisė jam yra būtina, nes Fondas įgyvendindamas savo funkciją kompensaciją išmoka ne bet kokiais atvejais, o tik tais, kurie numatyti 4 straipsnyje. Fondas neprisiima jokių įsipareigojimų, jei ieškovas negali įrodyti, kad žala atsirado dėl incidento, kuriame dalyvavo vienas ar daugiau laivų. Fondas turi ir įrodinėjimo teisę, kuria gali naudotis teisme siekdamas neprisiimti įsipareigojimų dėl taršos žalos atlyginimo ieškovui, jei ši „atsirado dėl karo, pilietinio karo ar sukilimo, arba jei tą žalą sukėlė nafta išsiliejusi arba išleista iš karo arba kito valstybei priklausančio ar jos valdomo laivo, kuris incidento metu buvo naudojamas vyriausybiniais nekomerciniais tikslais“.³⁷ Čia kaip ir ankstesnėje Konvencijoje dėl civilinės atsakomybės už taršos nafta padarytą žalą, ieškinio padavimo terminas yra ribojamas. Jei šalys siekia gauti kompensaciją, tai ieškinys turi būti paduotas nepasibaigus trijų metų laikotarpiui nuo padarytos žalos. Tačiau jei ieškiniu nesiekama kompensacijos, tai jis privalo būti pateiktas per šešerius metus nuo incidento datos. Abi Konvencijos numato, jog visi ieškiniai dėl žalos atlyginimo turi būti nagrinėjami teismine tvarka. Fondo Konvencijos 7-9 straipsniai detalčiai išnagrinėja atvejus, kada ir kaip turi būti nagrinėjamos bylos teisme dėl žalos atlyginimo. Lėšas į Fondą moka asmenys, kurių valstybės yra Fondo konvencijos Susitariančios šalys, ir kurie pagal praėjusių kalendorinių metų duomenis iš viso priėmė daugiau kaip 150 000 tonų naftos. 13 straipsnio 2 dalyje aiškiai pastebima, jog Susitariančios valstybės įgyja apibrėžtą ir konkrečią pareigą, t. y. jos privalo užtikrinti prievolės mokėti įmokas Fondui vykdymą. Tam tikslui pasiekti, jos gali net taikyti sankcijas, o jei ir to nepakanka, tai iš tokio asmens išieškoti reikiamą sumą turi teisę Direktorius Fondo vardu. Fondas, būdamas juridiniu asmeniu, savo tvarkos taisyklėse yra numatęs, jog Susitariančios valstybės privalo pranešti kiekvieno asmens duomenis, kuris tos valstybės atžvilgiu privalo mokėti įmokas Fondui. Tai gi, čia aiškiai pastebime, jog Fondo Konvencija įtvirtina griežtą atskaitomybę ir numato sankcijas už bet kokių įsipareigojimų

³⁷ 1992 m. Tarptautinė konvencija dėl tarptautinio taršos nafta padarytos žalos kompensavimo fondo įkūrimo. 4 str. 2 d. a p.

nevykdymą. Ar įsipareigojimų nevykdanti Susitariančioji valstybė privalo kompensuoti fondo nuostolius sprendžia Asamblėja, kurią sudaro visos Fondo Konvencijos Susitariančiosios valstybės. Kaip ir būdinga juridiniam asmeniui Fondas taip pat turi ir sekretoriata, kuris atlieka administracines funkcijas bei kitas numatytas vidaus tvarkos taisyklėse. Iš kiekvienos procedūros tikslaus reglamentavimo galime matyti, jog Fondo Konvencija išsamiai apibrėžia savo tikslus ir detalai išanalizuoja kiekvieną klausimą, kuris gali kilti praktiškai taikant jos normas.

Atsakomybės taikymas už taršos nafta padarytą žalą yra reglamentuotas gan išsamiai, tačiau žinome, kad jūrų aplinkoje tarša atsiranda ne vien dėl naftos. Jūros aplinkos tarša gali atsirasti ir dėl pavojingų bei kenksmingų medžiagų gabenimo jūra. Suvokdamos tokį pavojų valstybės 1996 m. pasirašė Tarptautinę konvenciją dėl atsakomybės ir kompensacijos už žalą, susijusią su pavojingų ir kenksmingų medžiagų vežimu jūra. Konvencijoje įvardijamos konkrečios pavojingos ir kenksmingos medžiagos, dėl kurių vežimo padaryta žala yra atlyginama vadovaujantis šia konvencija. 1 straipsnio 5 dalis nevardija pavojingų ir kenksmingų medžiagų pavadinimų, tačiau apibrėžia pagrindines jų išskiriamąsias savybes („skystos medžiagos, vežamos nesupakuotos, kurių pliūpsnio temperatūra neviršija 60°C (matuojama uždarame inde)“³⁸) bei nukreipia į kitus teisės aktus, kuriuose yra išvardintos minimos medžiagos („naftos produktai, vežami nesupakuoti, išvardyti 1973 m. Tarptautinės konvencijos dėl teršimo iš laivų prevencijos, iš dalies pakeistos jos 1978 m. protokolus, su pakeitimais, I priede“³⁹). Nustatomi atvejai, kada kyla atsakomybė pagal šią konvenciją, apibrėžiama laivų savininkų atsakomybė bei jos ribojimas, nustatomas privalomas laivo savininko draudimas. Kaip ir aukščiau nagrinėtose konvencijose, taip ir šioje laivo savininkas už pavojingų ir kenksmingų medžiagų padarytą žalą vežant jas laivu jūra atsako nuo įvykio momento. Tačiau savininkui atsakomybė nebus taikoma, jeigu jis įrodys, jog žala atsirado dėl karo veiksmų, dėl neišvengiamo gamos reiškinio, dėl trečiosios šalies veikimo ar neveikimo siekiant padaryti žalą, dėl krovinio siuntėjo nepateiktos informacijos apie siunčiamų medžiagų pavojingumą bei kitų veiksmų numatytų Konvencijos 7 straipsnio 2 dalyje. Konvencijos 9 straipsnis reglamentuoja laivo savininko atsakomybės ribojimą. Jeigu žala atsiranda ne dėl savininko asmeninio veikimo ar neveikimo arba ne dėl didelio jo nerūpestingumo, žinant, kad tokia žala gali atsirasti, tai jos ribojimas paskaičiuojamas taip: „a) 10 milijonų apskaitos vienetų laivui, kurio talpa neviršija 2000 talpos vienetų; b) laivui, kurio talpa viršija pirmiau minėtąją, prie a punkte nurodytos sumos papildomai pridedama: už kiekvieną talpos vienetą nuo 2001 iki 50 000 talpos vienetų – 1500 apskaitos vienetų; už kiekvieną talpos vienetą per 50 000 talpos vienetų, - 360 apskaitos

³⁸ 1996 m. Tarptautinė konvencija dėl atsakomybės ir kompensacijos už žalą, susijusią su pavojingų ir kenksmingų medžiagų vežimu jūra. 1 str. 5d. a p. vi pp. Žin., 2006, Nr. 101-3910.

³⁹ 1996 m. Tarptautinė konvencija dėl atsakomybės ir kompensacijos už žalą, susijusią su pavojingų ir kenksmingų medžiagų vežimu jūra. 1 str. 5d. a p. i pp. Žin., 2006, Nr. 101-3910.

vienetų.⁴⁰ Šioms sumoms, kurios numato atsakomybės ribojimą, kad būtų užtikrinta draudiminė apsauga atsakomybei už žalą pagal šią Konvenciją, laivo, vežančio pavojingas ir kenksmingas medžiagas, savininkas privalo turėti draudimą ar kitokią finansinę garantiją. Kiekvienam laivo savininkui įvykdžiusiam Konvencijos 12 straipsnio 1 dalies reikalavimus atitinkama valdžios institucija išduoda privalomojo draudimo liudijimą. Šio liudijimo originalas laikomas laive, o jo kopija atiduodama saugoti laivus registruojančioms institucijoms. Kadangi Konvencija siekia patraukti atsakomybėn laivų, vežančių pavojingas ir kenksmingas medžiagas, savininkus bei užtikrinti kompensacijos už patirtą žalą išmokėjimą, tai tam būtinos lėšos. Šiuo tikslu Konvencija numato Tarptautinio pavojingų ir kenksmingų medžiagų fondo (toliau - PKM fondas) įsteigimą. 15 straipsnyje yra įtvirtinta šio fondo sąmata, kuri susideda iš išlaidų, kurias sudaro atitinkamų metų fondo administravimo sąnaudos ir išlaidos bei išmokos, kurias PKM fondas turi išmokėti atitinkamais metais. PKM fondo įplaukos susideda iš lėšų likučio nuo ankstesnių metų operacijų, įskaitant galimas palūkanas, per metus mokėtinos pradinės įmokos, metinės įmokos, jei jų reikia biudžetui subalansuoti ir bet kurios kitos įplaukos. Konvencijos 16-20 straipsniais apibrėžiamos įmokos į šį fondą. Šia konvencija siekiama užtikrinti adekvačią, greitą ir veiksmingą kompensaciją asmenims, kurie patiria žalą, padarytą įvykus incidentams vežant nurodytas pavojingas ir kenksmingas medžiagas. Nustatomos vienodos tarptautinės normos ir procedūros atsakomybės ir kompensacijos už tokią žalą klausimams spręsti. Išnagrinėjus Konvenciją galime daryti išvadą, jog kaip teisės šaltinis ji pasižymi gana apibrėžta įsipareigojimų apimtimi. Kiekvienas straipsnis detalai išaiškina, kokiais atvejais turi būti taikoma viena ar kita įtvirtinta teisės norma.

Tarptautinės sutartys numatančios atsakomybę už padarytą žalą pasižymi plačiausia įsipareigojimų apimtimi. Nagrinėtose konvencijose išsamiai išaiškinti visi galimi kompensavimo atvejai. Daugelis įsipareigojimų grindžiami ne vien geranorišku bendradarbiavimo principu, bet privalomumu užtikrinti tam tikrus veiksmu, kad būtų galima kryptingai siekti užsibrėžtų tikslų.

⁴⁰ 1996 m. Tarptautinė konvencija dėl atsakomybės ir kompensacijos už žalą, susijusią su pavojingų ir kenksmingų medžiagų vežimu jūra. 9 str. 1d. Žin., 2006, Nr. 101-3910.

PABAIGA

Siekiant atskleisti baigiamojo darbo temą buvo išsikeltas tikslas - išanalizuoti tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltiniuose įtvirtintų įsipareigojimų apimtį ir apibrėžtumą. Darbo eigoje buvo analizuoti pagrindiniai tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltiniai – papročiai, principai, tarptautinės sutartys. Siekiant išsiaiškinti kokia apimtimi teisės šaltiniuose yra įtvirtinti įsipareigojimai buvo iškelti šie uždaviniai:

1. Atskleisti tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių svarbą.
2. Nustatyti, kurio tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės instituto klausimus reguliuoja surinktos tarptautinės sutartys.
3. Išanalizuoti tarptautinių sutarčių jūrų aplinkos apsaugos teisės srityje įsipareigojimų apimtis.
4. Išskirti tarptautines sutartis, kurios pasižymi plačiausia įsipareigojimų apimtimi.

Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių svarbą buvo stengiamasi atskleisti pirmajame baigiamojo darbo skyriuje. Čia teisinės literatūros pagalba buvo išaiškinta paties teisės šaltinio sąvoka. Konstatuota, kad pagrindinė teisės šaltinių svarba yra ta, jog nuolatinis jų gausėjimas sudarė pagrindą tarptautinei jūrų aplinkos apsaugos teisei susiformuoti kaip atskirai teisės šakai. Nagrinėjant teisės šaltinius buvo aptartos tarptautinės normos, kurios laikui bėgant tapo paprotinėmis. Išskirtos konkrečios paprotinės normos pasireiškiančios tarptautinėse sutartyse. Taip pat išanalizuota tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės principų svarba. Atkreiptas dėmesys į tai, jog nagrinėti principai pasireiškia ne tik tarptautinėse sutartyse, bet ir nacionaliniuose teisės aktuose.

Baigiamojo darbo rašymo eigoje surinktos tarptautinės sutartys buvo suskirstytos pagal atitinkamus tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės reguliavimo institutus. Išskirtos pagrindinės sritys - gyvųjų išteklių naudojimo ir žvejybos, jūrų aplinkos taršos prevencijos ir kontrolės, atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymo. Analizuojant tarptautines sutartis pagal juose įtvirtintų institutų pasireiškimą, stengiasi išskirti jomis įtvirtintų įsipareigojimų apimtis. Lyginamosios analizės būdu nustatyta, kad griežčiausios normos įtvirtintos tarptautinėse sutartyse, kurios numato atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymą. Mažiausiai privalomomis normomis apribotos yra tarptautinės sutartys numatančios prevenciją ir kontrolę jūrų aplinkos taršos srityje. Nors čia ir pasireiškia apibrėžtų tikslų siekimas tarpusavio bendradarbiavimu, nuolatinės kontrolės bei ataskaitų teikimo principais, tačiau šios sutartys suteikia didesnes savarankiškumo laisves valstybėms narėms. Daugelyje jų nėra numatytos konkrečios organizacijos ar komisijos, kuriai šalys narės būtų atskaitingos, sukūrimo klausimo. Tokia laisva bendradarbiavimo sistema sukuria galimybę šalims dalyvėms pasyviau reaguoti į

tam tikrus taršos objektus, jei jie neša ekonominę naudą. Akivaizdus šio trūkumo pavyzdys yra Būtingės naftos terminalo problemos.

Atliekant jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių analizę nustatyta, jog darbo pradžioje išsikelta hipotezė nepasitvirtino. Nagrinėtose tarptautinėse sutartyse įtvirtinta pakankamai didelė išsipareigojimų apimtis, tačiau tai neužtikrina tinkamos jūrų aplinkos apsaugos. Darbo eigoje paaiškėjo, kad norint užtikrinti jūrų apsaugą būtina sutelkti dėmesį ne vien į teisės aktų kūrimo bei griežtinimo procesą, bet ir į bendros politikos jūrų aplinkos apsaugos srityje formavimą. Bendriems tikslams siekti būtina pajungti ir visuomenės švietimo institucijas, kurios nuolatos teiktų informaciją piliečiams apie esamą padėtį bei saugoti jūrų aplinką pradedant nuo savęs. Bendras visuomenės požiūris į aplinkos išsaugojimo svarbą turėtų būti formuojamas nuo mažų dienų. Todėl, manytume, jog vaikų mokymo įstaigose nuo pradinių klasių turėtų būti privalomai įvestas jūrų aplinkos apsaugos mokomasis dalykas. Tik tada, jei mažas vaikas suvoks kokia svarbi yra aplinka, kurioje jis gyvena, bus galima tikėtis, jog užaugęs jis puoselės jos apsaugą, ir tada galiojančių teisės aktų apimtis bus pakankama.

Išvados

Išanalizavus tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltiniuose įtvirtintų įsipareigojimų apimtį ir apibrėžtumą buvo padarytos šios pagrindinės išvados:

1. Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių nuolatinis gausėjimas leido susiformuoti atskirai teisės šakai – tarptautinei jūrų aplinkos apsaugos teisei.
2. Tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės sutartys pasižymi nevienodo griežtumo teisės normomis.
3. Plačiausia įsipareigojimų apimtimi pasižymi tarptautinės sutartys, numatančios atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą taikymą.
4. Tarptautinės sutartys, numatančios prevenciją ir kontrolę jūrų aplinkos taršos srityje, savo įsipareigojimų apimtimi neužtikrina tinkamo siekiamų tikslų įgyvendinimo.
5. Konvencijos, numatančios gyvųjų jūros išteklių apsaugą, pasižymi siekiu sureguliuoti vartojimo apimtis, tačiau jos neužtikrina populiacijų išnykimo rizikos sumažėjimo.
6. Išanalizuotų teisės aktų įsipareigojimų apimtis yra pakankama, tačiau norint užtikrinti jūrų aplinkos apsaugą būtina, jog sutartimis numatytos įsteigti institucijos (komisijos, organizacijos ir panašiai) vykdytų griežtesnę kontrolę valstybių narių įsipareigojimų vykdymo srityje.

Siūlymai, rekomendacijos

Išanalizavus tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės sutartis ir nustatčius, jog jose įtvirtintų įsipareigojimų apimtis yra pakankama galima teikti šiuos siūlymus:

1. Tarptautinėmis sutartimis numatytų įsipareigojimų apimtis būtina nuolatos kontroliuoti atsižvelgiant į stebėsenos programomis surinktus duomenis.
2. Būtina siekti bendradarbiavimo su trečiosiomis šalimis, kurios nėra tam tikrų tarptautinių sutarčių narėmis, tačiau įtakoja sutartimis numatytų tikslų siekimą.
3. Būtina ugdyti visuomenę, kuri suvoktų jūrų aplinkos taršos problemas ir savanoriškai stengtųsi išsaugoti jūrų aplinką ateities kartoms.
4. Bendriems aplinkos apsaugos tikslams siekti svarbu pajungti ne tik mokslą ir naujas technologijas, bet ir politiką, kuri užtikrintų finansavimą iš biudžeto.

Literatūros sąrašas

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas Nr. I-1513// Valstybės žinios, 1996, Nr. 101- 2300.
2. Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas, priimtas 1997 11 13// Valstybės žinios, 1997. Nr. 108-2731.
3. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, priimtas 1999 05 13 // Valstybės žinios, 1999. Nr. 47-1469.
4. Lietuvos Respublikos saugios laivybos įstatymas VIII-1897// Valstybės žinios, 2000. Nr. 75- 2264.
5. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos 2003 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. 3-295 Dėl Lietuvos Respublikoje įregistruotų laivybos kompanijų ir jūrų laivų saugios laivybos valdymo sistemų vertinimo tvarkos patvirtinimo// Valstybės žinios, 2003. Nr. 50 - 2229.
6. 1996 m. Tarptautinė konvencija dėl atsakomybės ir kompensacijos už žalą, susijusią su pavojingų ir kenksmingų medžiagų vežimu jūra
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=225618&Condition2=>
7. Tarptautinė konvencija dėl Atlanto tunų apsaugos
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=240617&Condition2=>
8. Konvencija dėl žvejybos ir gyvųjų išteklių išsaugojimo Baltijos jūroje // Valstybės žinios, 2001, Nr.4-96.
9. Lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante konvencija
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=238603&Condition2=>.
10. 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija// Valstybės žinios, 2003, Nr.107-4786.
11. Konvencija dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=238596&Condition2=>.
12. Konvencija dėl būsimo daugiašalio bendradarbiavimo žvejyboje Šiaurės Vakarų Atlante
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=239254&Condition2=>.
13. Konvencija dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=234890&Condition2=>.
14. Protokolas dėl Viduržemio jūros apsaugos nuo taršos iš sausumoje esančių šaltinių

<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=238616&Condition2=>

15. 1973 m. Tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos// Valstybės žinios, 2004, Nr.138-5030.

16. 1974 m. Konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūros aplinkos apsaugos (Helsinkio konvencija)

<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=240169&Condition2=>

17. Tarptautinė jūrų organizacijos konvencija // Valstybės žinios, 1996, Nr.7-173.

18. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės // Valstybės žinios, 1999. Nr.13-314.

19. 1990 m. Tarptautinė konvencija dėl parengties, veiksmų ir bendradarbiavimo įvykus taršos nafta incidentams // Valstybės žinios, 2002. Nr.115-5135.

20. 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste// Valstybės žinios, 1999. Nr. 92-2688.

21. 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino aplinkos apsaugos// Valstybės žinios, 1997. Nr.21-499.

22. 1992 m. Tarptautinė konvencija dėl civilinės atsakomybės už taršos nafta padarytą žalą// Valstybės žinios, 2000. Nr.43-1224.

23. 1992 m. Tarptautinė konvencija dėl Tarptautinio taršos nafta padarytos žalos kompensavimo fondo įkūrimo// Valstybės žinios, 2000. Nr.43-1225.

Specialioji literatūra

1. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000.

2. Katuoka S. Tarptautinė jūrų teisė. Vilnius, 1997.

3. Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Vilnius, 2005.

4. Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos. Vilnius, 1985.

5. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius, 2000.

6. Chiras D. D. Environmental Science. California, 1991.

7. Современное морское право и практика его применения. Москва, 1985.

8. Бекяшев К. А., Волков А. А., Каргополов С. Г. Морское право и рыболовное право охрана природы. Москва, 1990.

Nuorodos internete

1. International Maritime organization (Tarptautinė jūrų organizacija)
<http://www.imo.org/home.asp>.
2. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter, 1972 <http://www.londonconvention.org/main.htm>
3. Institute of Maritime Law <http://www.iml.soton.ac.uk/>
4. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija <http://www.am.lt/VI/>.
5. British Maritime Law Association <http://www.bmla.org.uk/>
6. The Association of Maritime Arbitrators of Canada <http://www.amac.ca/>
7. Canadian Maritime Law Association <http://www.cmla.org/>
8. <http://adamkus.president.lt/one.phtml?id=157>
9. <http://www.ccamlr.org/pu/r/gen-intro.htm>
10. <http://www.nasco.int/>
11. <http://www.iccat.es/convarea.htm>

Santrauka

Baigiamajame darbe Tarptautiniai jūrų teisės šaltiniai jūrų aplinkos apsaugos srityje siekta išanalizuoti šiuose šaltiniuose įtvirtintų įsipareigojimų apimtį ir apibrėžtumą. Toks tikslas išsikeltas dėl pagrindinės priežasties, tai nuolatos blogėjanti jūrų aplinka. Siekiant išsamiai atskleisti temą, darbas buvo suskirstytas į skyrius ir poskyrius.

Pirmasis skyrius Tarptautinė jūrų aplinkos apsaugos teisė teoriniu aspektu apžvelgia šios teisės šakos atsiradimo prielaidas. Skyrius suskaidytas į du poskyrius, kurie padeda suvokti kaip susiformavo tarptautinės jūrų aplinkos apsaugos teisės šaka. Pirmajame pirmojo skyriaus poskyryje Tarptautinės jūrų teisės šaltinių samprata išdėstoma paties teisės šaltinio prasmė ir kaip ją suvokia skirtingi autoriai. Antrasis pirmojo skyriaus poskyris apžvelgia tarptautinius jūrų aplinkos apsaugos teisės šaltinių grupes.

Baigiamajame darbe išskiriama ir tarptautinių normų tapusių paprotinėmis svarba jūrų aplinkos apsaugos srityje. Analizuojama, kaip šios paprotinės normos yra įgyvendinamos mūsų valstybės nacionalinėje teisėje. Per Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus bei tarptautinėse sutartyse įtvirtintas normas atskleidžiami pagrindiniai jūrų aplinkos apsaugos teisės principai.

Didžiausias dėmesys baigiamajame darbe skiriamas tarptautinių sutarčių analizei. Jos analizuojamos pagal tam tikrus institutus pasireiškiančius jų normose. Išskiriami trys pagrindiniai institutai, kurie kelia didžiausią susirūpinimą siekiant apsaugoti jūrų aplinką - jūrų aplinkos taršos prevencijos bei kontrolės; gyvųjų išteklių naudojimo ir žvejybos kontrolės; taip pat atsakomybės už jūrų aplinkai padarytą žalą. Analizuojant tarptautines sutartis atskleidžiama jų įsipareigojimų apimtis. Analizė atliekama vadovaujantis teoriniu mokslinio tyrimo metodu – lyginimu bei empiriniu tyrimo metodu – kontent-analize.

Baigiamasis darbas pasižymi praktine svarba, nes jame nustatyta, jog tarptautinėse sutartyse įtvirtintos normos savo apimtimi pakankamai reglamentuoja jūrų aplinkos apsaugą, tačiau realiame gyvenime jūrų ekologinė būklė blogėja. Prieita išvados, kad reikia griežtinti ne teisės aktus, bet ugdyti naują visuomenės požiūrį į terpę, kurioje jie gyvena.

Summary

International source of maritime law in maritime environmental protection is the final work in which author tried to study a scope and definite of source liability. The main reason why I set this idea is constantly deteriorative maritime environment. To develop this thesis the work was rubricate into sections and subsections.

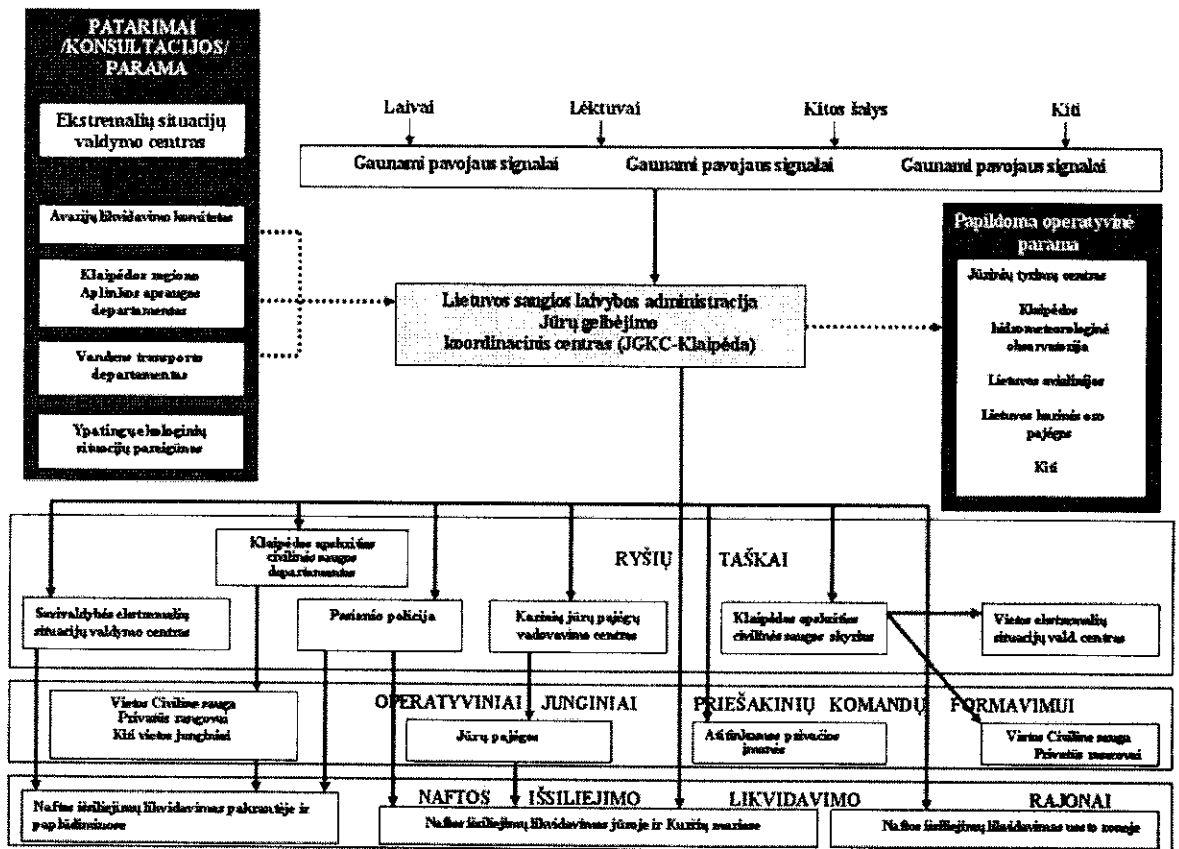
First section International law of maritime environment protection reviews the branch of this law in theoretical aspect. This section has two subsections which helps to understand how was set the branch of international maritime environment protection law. The meaning of source of law and how it understands different authors is stated at the first subsection of first works section. A different type of sources of international maritime environment law is set at the second subsection of first work section.

In this final work author tried to show the importance of international rules of maritime environment protection law which became a part of customary law. With a help of analysis the author is trying to show how the customary rules are viable in our national law. The main principles of international maritime environment protection law were found either in the Lithuanian national acts and international agreements with a help of analysis.

Analysis of international agreements got the main attention of this final work. They were analyse by particular institution which are shown in there rules. The author matches three main institutions, which gives a headache of maritime environment protection – prevention and control of maritime environment pollution; natural recourse and fishing control; also liability of damage made to maritime environment. Analysing international agreements we can find the scope of there commitments. The analysis was made with a help of theoretic scientific investigative method – comparative and empirical exploratory method – content-analysis.

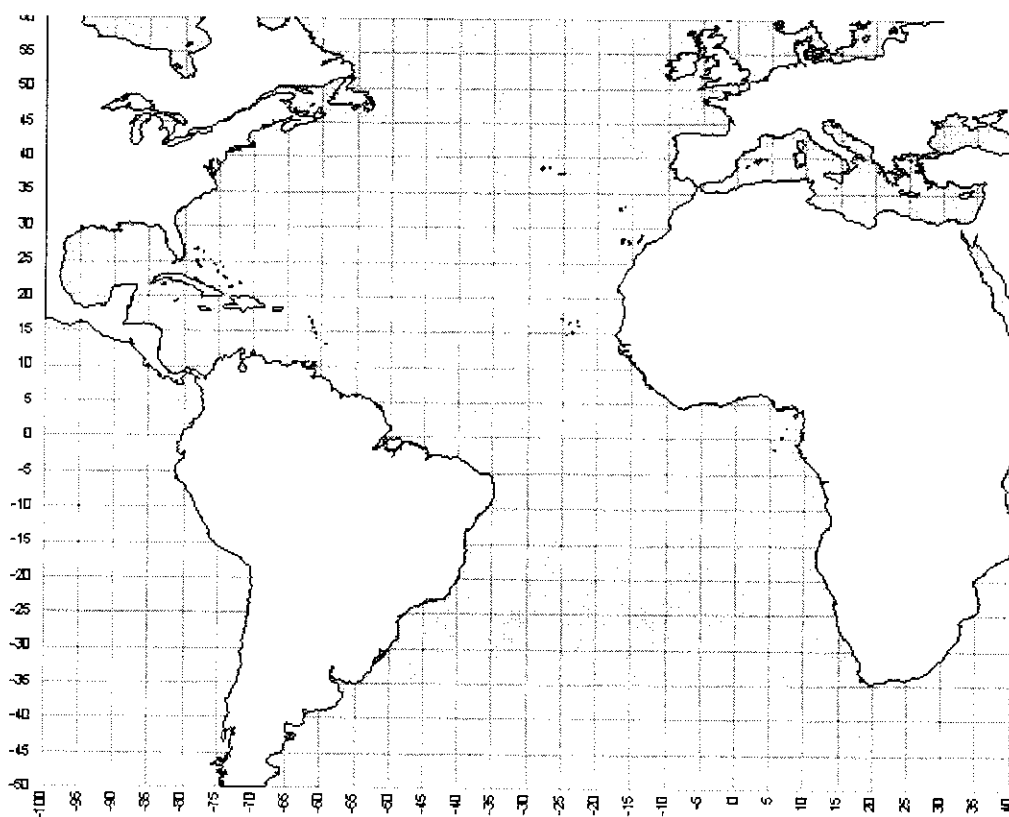
The final work is important with his practical mention because there were set that the rules of international agreements has a wide scope of there commitments, but it does not help to protect maritime environment. There was made a conclusion, that stiffen the rules will not give any result if we not try to mould public opinion from early days to save environment in which we live.

PRIEDAI

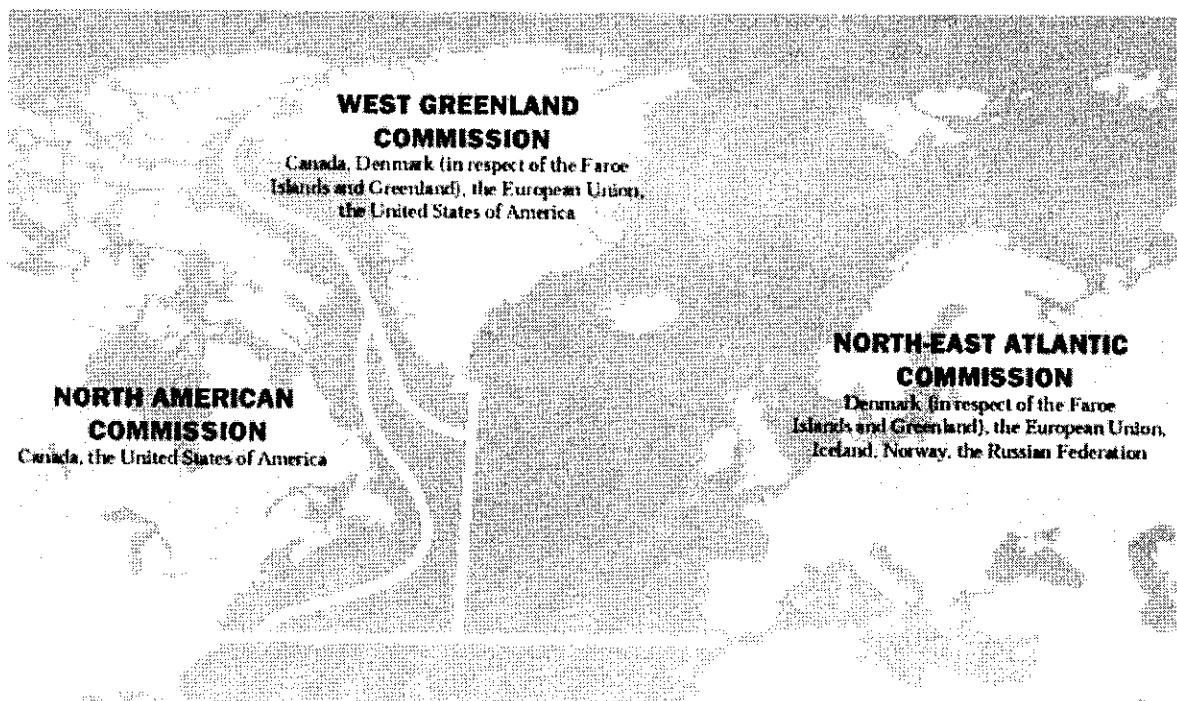
Bendra informacija apie turimas pajėgas atsitiktinės ar tyčinės jūros taršos likvidavimui.

http://www.msa.lt/tarsa_lt.htm

Teritorija, kurią apima Tarptautinė konvencija dėl Atlanto tunų apsaugos

<http://www.iccat.es/convarea.htm>

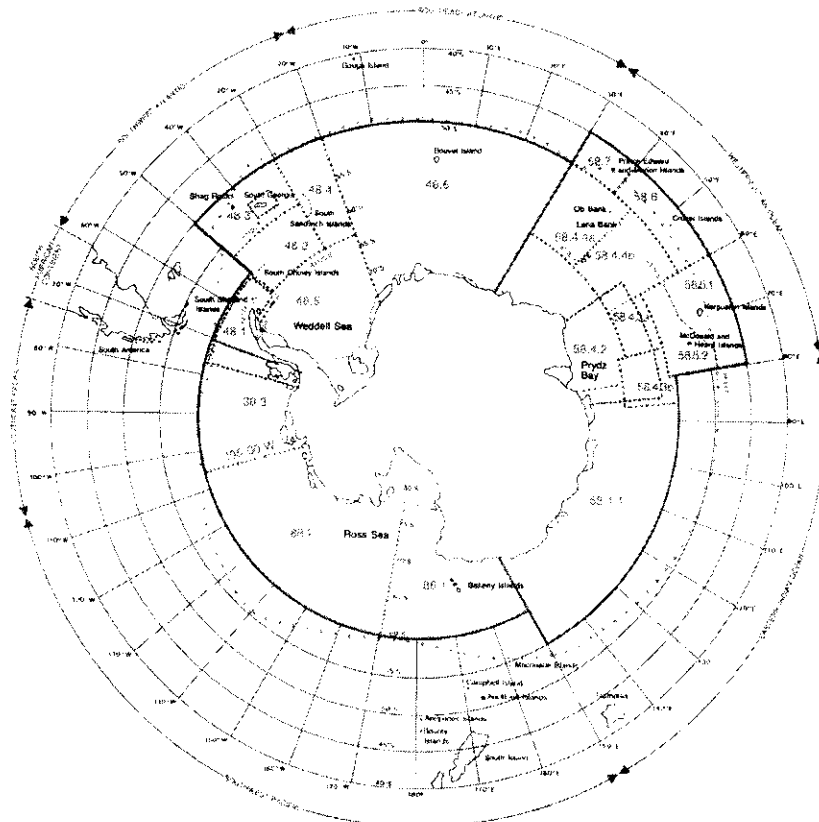

Teritorija kurią apima Lašišų išsaugojimo Šiaurės Atlante konvencija
<http://www.nasco.int/>

Boundaries of the
Statistical Reporting
Areas in the
Southern Ocean

- LEGEND**
- STATISTICAL AREA
ZONE STATISTIQUE
СТАТИСТИЧЕСКИЙ РАЙОН
AREA ESTADÍSTICA
 - STATISTICAL SUBAREA
SOUS-ZONE STATISTIQUE
СТАТИСТИЧЕСКИЙ ПОДРАЙОН
SUBAREA ESTADÍSTICA
 - ANTARCTIC CONVERGENCE
CONVERGENCE ANTARCTIQUE
АНТАРКТИЧЕСКАЯ КОЛЛЕКТЫВНАЯ
CONVERGENCIA ANTARCTICA
 - CONTINENT, ISLAND
CONTINENT, ÎLE
МАТЕРИК, ОСТРОВ
CONTINENTE, ILHA
 - INTEGRATED STUDY REGION
ZONA DE ESTUDO INTEGRADA
REGION DE ESTUDIO INTEGRADO

Teritorija, kurią apima Konvencija dėl Antarkties jūrų gyvųjų išteklių apsaugos

<http://www.ccamlr.org/pu/r/gen-intro.htm>